

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Utbildnings - och forskningsnämnden för lärarutbildning

Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Frirummet som skolreform

- en studie om skolutveckling

Mirela Bumbar och Damir Žero

LAU350

Handledare: Ninni Trossholmen

Examinator: Kerstin Lökken

Rapportnummer: VT07-1030-7

ABSTRACT

Examinationsnivå: Examensarbete (10 p.)

Titel: Frirummet som skolreform – en studie om skolutveckling

Författare: Mirela Bumbar & Damir Žero

Termin och år: Vårterminen 2007

Institution: Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet

Handledare: Ninni Trossholmen, Etnologiska institutionen, Göteborgs universitet

Rapportnummer: VT07-1030-7

Nyckelord: skolutveckling, skolkulturer, frirum, handlingsutrymme och flexibilitet.

Syftet med uppsatsen är att fokusera på begreppet frirum samt relevanta skolkulturer som är ett resultat av skolutveckling. Detta vill vi göra genom exemplet Nordhemskolan som sätts i relation till forskning på området.

Frågeställningar

- 1. Vad innebär begreppet frirum?*
- 2. Hur ser skolutvecklingen ut idag, och hur kan man koppla de olika skolkulturerna till frirum?*
- 3. Vilket resultat har utvärderingen av frirummet givit på Nordhemsskolan och hur har man arbetat med detta resultat?*

För att uppnå syftet med vår uppsats kommer vi använda en kvalitativ metod som bygger dels på observation och intervju med rektorn på Nordhemskolan, dels en undersökning av relevant litteratur.

Slutsats

Vår studie visar att frirumstanken är i utvecklingsstadiet på Nordhemsskolan i Göteborg och det finns egentligen ingen helt enhetlig modell. I teorin är det tänkt att pedagoger som har frirum på sin schemalagda arbetstid skall använda den till att ge stöd åt elever som behöver det i praktiken.

Betydelse för läraryrket

Vi tror att frirumstanken kan öppna upp för nya diskussioner inom skolan och att man vågar ifrågasätta den rådande skolkulturen kan bara vara positivt. Eftersom läroplanerna är oklara i många meningar, ger de samtidigt frirum åt lärare och ledning att våga förändra verksamheten.

1. Inledning	1
1.1 Syfte	3
1.2 Frågeställningar	3
1.3 Problemdiskussion	3
1.4 Definitioner	3
2. Litterär genomgång	5
2.1 Presentationen	5
3. Metod	8
3.1 Vetenskapligt synsätt	8
3.2 Datainsamling	8
3.2.1 Enkätutvärdering	9
3.2.2 Observationen	10
3.2.3 Frågeformuläret	10
3.2.4 Intervju information	11
3.3 Källkritisk diskussion	11
4. Bakgrund	13
4.1 Skolkulturer	13
4.2 Skolutveckling	14
4.3 Pedagogiker	15
4.4 Historisk överblick	15
4.5 Skolverket om friskoleverksamhet	16
4.6 Montessoripedagogiken	16
4.7 Waldorfpedagogiken	17
4.8 Reggio Emilia	18
4.9 Skolornas profileringar	18
4.9.1 Nordhemsskolan	19
4.9.2 Hjällboskolan	20
5. Resultatanalys	21
5.1 Frirum enligt Berg	22
5.2 Frirum enligt enkäten	23
5.2.1 De lärare som har frirum i sin tjänst	23
5.2.2 De lärare som inte har frirum i sin tjänst	24
5.3 Frirum enligt rektorn	25
6. Slutdiskussion	32
7. Vidare forskning	34
8. Referenser	35
Bilagor	37

1. Inledning

I samband med riksdagsvalet i höstas 2006 och speciellt regeringsskiftet från ”rött till blått” har diverse skolfrågor aktualiserats i både media och folkmun. En av de största frågorna har varit att det har talats om att skolan är för slapp att ambitionsnivån hos elever är låg samt att elever inte lär sig tillräckligt mycket. Speciellt har undervisningen i friskolor utpekats som bristfällig, men dessa blir däremot allt mer populärare bland den svenska befolkningen. Från skolverkets sida menar man att ovanstående påstående inte stämmer. Våren 2005 släppte Skolverket en uppmärksamman rapport, *Inspektionsrapport från Skolverket*, som riktade skarp kritik mot hur skolan har utvecklats. Den viktigaste slutsatsen var att friskolor generellt sett når bättre resultat än kommunala. Eftersom innehållet gick på tvärs mot socialdemokraternas bild av friskolor som någonting förfärligt, försökte dåvarande skolminister Ibrahim Baylan stoppa rapporten.¹ Rapporten från Skolverket är ytterligare ett i raden av bevis för att friskolereformen har varit mycket framgångsrik. Friskolor är inte bara effektivare än kommunala skolor utan når även bättre resultat, menar man i rapporten. Särskilt intressant är också att kommunala skolor i kommuner med många friskolor når bättre resultat än kommunala skolor med få friskolor. Framgångsrik verksamhet i friskolor sker alltså inte på bekostnad av den kommunala skolan, som ofta hävdas, menar Johan Forssell, förbundsordförande för Moderata ungdomsförbundet till *Eskilstuna kuriren*.²

Grundidén och grundtanken har därmed varit att skolan både måste förbättras och förändras.

Under hösten 2004 och våren 2005 gjorde Skolverket en inspektion i Göteborgs Stad som innefattade bland annat verksamheten inom grundskolan i stadsdelen Linnéstaden.³ I denna ingick bland annat Damir Žeros VFU⁴-skola, Nordhemsskolan. En sammanfattande kommunrapport presenterades efter årsskiftet 2005/2006 och avsåg fem stadsdelar i Göteborg.⁵

Innan skolverket gjorde sin inspektion på Nordhemsskolan hade det skett en mängd händelser på skolan som var så pass intensiva att det blivit polisanmälningar. Skolverket riktade stor kritik mot skolan, undersökte detta och fann att situationen måste förändras och förbättras. Undersökningen visade också på att det var väldigt stökigt på lektionerna och att lärare inte hade tid att hjälpa eleverna. Det har förekommit mobbing, och vissa elever har känt sig illa behandlade och kränkta.⁶

Sammanfattningsvis bedömde skolverketes inspektörer att resultatet av Nordhemsskolans arbete med att utveckla normer och värden, enligt målen i 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo94), inte var godtagbart.⁷ Flera allvarliga fall av kränkningar har under det senaste året skett bland eleverna i årskurserna 6–9. Omedelbara och kraftfulla insatser krävs för att komma tillrätta med detta

¹ Inspektionsrapport från skolverket, 2005:97, Dnr 53-2004:1600

² http://www.ekuriren.se/ekuriren/standard_artikel.php?id=393044&avdelning_1=107&avdelning_2=203&t=1365091474, 2007-05-27.

³ Inspektionsrapport från Skolverket, 2005:97

⁴ Verksamhetsförlagda utbildning

⁵ Centrum, Härlanda, Linnéstaden, Majorna och Örgryte.

⁶ Inspektionsrapport från skolverket, 2005:97

⁷ Inspektions rapport från Skolverket, 2005:97, Dnr 53-2004:1600, s. 5

och förbättra elevernas trygghet och trivsel liksom deras möjligheter till inflytande i demokratiska former. Det är också angeläget att skolan snarast påbörjar ett arbete med att skapa en gemensam värdegrund för skolan, menar skolverkets inspektörer.⁸

I *Göteborgs Posten* (GP) den 5 maj 2007 skrevs en artikel ”Elever trivs trots stök” som handlade om att det numera hade blivit bättre på Nordhemsskolan och detta menar rektorn Annika Kummel också.

”Nu är det bättre på skolan, säger hon och menar att man har tagit itu med dessa problem.”⁹

Kanske är en form av frirum, en lösning som kommit att utvecklas på skolan, ett sätt att åtgärda skolverkets förslag? Vi tror att fenomenet uppstått dels för att ge stöd åt elever som behöver det, dels för att kunna ha det tryggare och lugnare på lektionerna samt i skolan. Vi återkommer och förklarar fenomenet frirum senare i texten.

Som blivande lärare menar vi att det är viktigt för oss att vi är med i den pågående debatten, som i stort handlar om att skolan håller på att förändras. Vi har sett hur olika arbetssätt har diskuterats, prövats och förkastats under en lång tid. Man skulle kunna säga att det är först nu något börjar ske och man har på allvar börjat ta i tu med problemen. Olika skolkulturer har kommit att uppstå och man har arbetat på olika sätt för att främja elevernas lärande. Vi har valt att undersöka begreppen skolutveckling och skolkultur, samt att fördjupa oss i ett av dessa aktuella fenomen som kommit att få mer utrymme. Fenomenet är frirum.

Den italienska läkaren Maria Montessori var en av de första som kom med alternativ skolkultur. Sedan har vi Waldorf-pedagogiken, Reggio Emilias arbetssätt och andra profileringar som kom att utgöra alternativa skolkulturer, som menar att man kan arbeta på andra sätt än med den traditionella modellen vi har i den svenska skolan.

Vår uppsats kommer att behandla alla dessa ovan angivna skolkulturerna, samtidigt som vi kommer att fördjupa oss i ett specifikt arbetssätt, nämligen frirum.

Vi söker den litterära grunden i Gunnar Bergs teorier om skolutveckling.¹⁰ Han talar om ”yttre” och ”inre gränser”¹¹ och där styrning av skolan sker främst genom skollag och läroplaner. Enligt Gunnar Berg är denna form av styrning av de så kallade yttre gränserna, till skillnad från de inre gränserna som betecknar styrningen inom själva skolan. Dessa inre gränser är en konsekvens av den kultur och det klimat som råder inom en enskild skola, menar Berg.¹²

Berg menar också att skolans vardagsarbete och skolutveckling kan förstås i perspektivet av de yttre och inre gränserna samt det frirum eller handlingsutrymme som finns däremellan.

Kunskap om de yttre gränserna till exempel skollag och läroplaner pekar ut vilken riktning man skall gå samt ger direktiv för hur det skall te sig.

Enligt frirumsmodellen (se figur 1) skall det handlingsutrymme som finns mellan de yttre respektive inre gränserna utnyttjas. Först då sker skolutveckling och därmed förnyelse för skolan.¹³

⁸ Inspektions rapport från Skolverket, 2005:97, Dnr 53-2004:1600, s. 5

⁹ GP – *Göteborgs Posten*, 2007-05-05

¹⁰ Berg, 1999 s. 13

¹¹ Se vidare under rubriken ”Skolutveckling”

¹² Berg, 1999 s. 15

¹³ Berg, 1999 s. 15

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att vi vill fokusera på begreppet frirum samt relevanta skolkulturer som är ett resultat av skolutveckling. Detta vill vi göra genom exemplet Nordhemskolan som sätts i relation till forskning på området.

1.2 Frågeställningar

1. *Vad innebär begreppet frirum?*
2. *Hur ser skolutvecklingen ut idag, och hur kan man koppla de olika skolkulturerna till frirum?*
3. *Vilket resultat har utvärderingen av frirummet givit på Nordhemsskolan och hur har man arbetat med detta resultat?*

1.3 Problemdiskussion

Vårt problem kommer att kretsa runt begreppen frirum, skolutveckling och skolkultur. Fokusen ligger i utvärderingen av enkätundersökningen som genomfördes i Nordhemsskolan under hösten 2006 av rektor Annika Kummel.

Enkäten behandlar lärarnas åsikter om införandet av frirum.

För att problemet skulle få mer klarhet är det även viktigt att man definierar begreppens betydelse. Begrepp är oftast individuellt. Det är ens föreställning, uppfattning, och kunskap kring problemet som sätter värdet för vad just ett begrepp betyder.¹⁴

1.4 Definitioner

För att undvika missuppfattningar kring tolkningen av begreppen har vi valt att redogöra kortfattat för de begrepp som förekommer som mest i uppsatsen.

Skolutveckling är ett begrepp som syftar mest till utveckling och förändring inom verksamheten på en skola.

Skolkultur betecknar den kultur, det vill säga, den rådande verksamhet, på en skola.

Alternativ skolkultur, för oss innebär alla andra former av pedagogiker förutom den vanliga undervisningen i skolan. Till benämningen alternativ skolkultur eller alternativ pedagogik ingår friskoleverksamhet och andra pedagogiska linjer eller profileringar.

¹⁴ Andersen, 1998, s. 79ff

Frirum är ett nytt begrepp på Nordhemsskolan, som främst uppstått för att man skall kunna ge stöd och trygghet åt de elever som behöver det som mest. *Frirumstanken* eller *frirumspedagogiken* är begrepp som kan knytas an till denna definition av begreppet frirum.

Frirummet i lärartjänsten är en tolkning av intervjuresultatet med Annika Kummel. Att ha frirum i tjänsten varierar beroende på anställning menar rektor Annika. Timmarna eller minuterna per vecka kan variera. Allt från 20 minuter till två timmars frirum kan man ha inom sin tjänst. Dessa timmar skall inte tas från de förtroendetimmar som respektive lärare har. Dessa behöver inte heller utnyttjas samma vecka om till exempel en lärare har för mycket att göra. De skall däremot göras, förr eller senare, menar Annika.

Obetalt arbete – vikariat är ett resulterande uppfattning av lärarnas åsikter som kommer ur utvärderingens sammanfattning. Med detta menas att många av lärarna har påpekat att frirummet använts som ett sätt att slippa ta in vikarier och på så sätt spara pengar. På detta sätt har missnöje uppstått i de olika lärarlagen. Vissa har påpekat att man arbetade gratis. Annika menar att det är tråkigt att det blivit så, eftersom de största problemen med frirummet varit schematekniska. Men skolan har en vikariepott och man har en vikarie på skolan som kan hoppa in var denne behövs.

Pedagogiker syftar till alla de pedagogiska linjer eller pedagogiska arbetsätt som finns idag.

Profilerings syftar till de profileringar skolor gjort. De har inte anpassat en annan pedagogik utan har en speciellt inriktning på skolan, till exempel matte, NO, idrott.

2. Litterär genomgång

I detta avsnitt kommer vi att behandla den litteratur vi fann relevant för vår uppsats. Vi har valt att redovisa Bergs böcker, den ena från 1999 och den andra från 2003, som handlar om skolkultur och skolutveckling, samt Folkesson med flera från 2004 som också handlar om skolutveckling. Härefter menar författarna att man skall våga ifrågasätta den rådande skolkulturen för att få fram förändringar i organisationen. Andra författare som kommer nedan har också en anknytning till skolutveckling och dess komplexitet.

2.1 Presentationen

Gunnar Berg som är professor i pedagogik vid högskolan i Dalarna och Uppsala universitet anser att skolan är en komplex organisation vars arbete innehåller många delar som både samverkar och motverkar varandra. Han menar i boken *Skolkultur – Nyckeln till skolans utveckling* (1999) att varje skola har sin egen kultur som utvecklas under åren, och för att förstå detta måste man förstå vilka krafter som egentligen styr och vart utvecklingen är på väg. Det mest centrala i hans forskning är att man måste begripa skolkulturen. Han har utvecklat begreppet frirum som syftar till att utnyttja det handlingsutrymme som finns mellan staten och skolan (se figur 1 nedan). Berg menar att skolutveckling är något positivt för skolan som organisation.¹⁵

Gunnar Berg har ytterligare en bok som handlar om skolan som organisation och heter *Att förstå skolan - en teori om skolan som institution och skolor som organisationer* (2003). Som i ovan presenterade bok menar Berg även i denna att skolan är en komplex organisation. Det som är centralt här är de verktygen som gör denna komplexitet mer synbar och hanterbar. Även här tas begreppet frirum upp men även hur maktförhållandena mellan stat och skola förändras över tid. Berg menar att denna komplexitet gör så att skolutveckling ses som en möjlighet, för skolans aktörer, att upptäcka och erövra sitt frirum. Han tar även upp olika metoder och konkreta strategier som är knutna till skolutveckling.

Lena Folkesson, Birgit Lendahls Rosendahl, Eva Längsjö och Karin Rönnerman är alla verksamma vid Institutionen för pedagogik och didaktik vid Göteborgs universitet och är författarna till boken *"Perspektiv på skolutveckling"* (2004). Här menar författarna att det är viktigt att kunna ställa frågor om den rådande praktiken eller den så kallade kulturen på skolan. De menar att den kan vara en smärtsam process men kan leda till nya infallsvinklar och nya sätt att förstå, vilket kan leda till nya frågor.¹⁶ Att ifrågasätta den traditionella eller det invanda arbetssättet kan leda till förändring inom skolan. Författarna menar främst att det är just dilemman och utmaningar som hör till det som kännetecknar skolutveckling. I boken kan man läsa om olika tillvägagångssätt och strategier för att uppnå en utveckling på skolan. Rollen som rektorn har inom skolutvecklingsarbetet är av stor betydelse menar Folkesson m.fl.¹⁷

Lars – Åke Kernell är universitetsadjunkt vid Göteborgs universitet. Han undervisar i didaktik för bland annat blivande och yrkesverksamma lärare av alla kategorier. I boken *Att*

¹⁵ Berg, 1999, s. 12

¹⁶ Folkesson m.fl. 2004.

¹⁷ Folkesson m.fl. 2004, s. 94

finna balanser - en bok om undervisningsyrket (2002) är syftet att hjälpa blivande och erfarna lärare att trivas i sitt yrke. Även Kernell menar att skolan är en komplex organisation fast fokusen läggs mer på undervisningen. Boken ger konkreta exempel på hur komplexiteten¹⁸ i skolan kan hanteras vilket leder till att teorin blir illustrerad med praktiska beskrivningar och praktiken beskriven med teoretiska framställningar.

Respekt för läraryrket av *Gunnel Colnerud* och *Kjell Granström* (2002) behandlar hinder och möjligheter för lärares professionella utveckling samt hur dessa är användbara i vardagsarbetet.

Gunnel Colnerud är docent i pedagogik och forskar bland annat om läraryrket och dess moraliska dimensioner. *Kjell Granström* är professor i pedagogik med speciellt intresse för lärares och elevers arbete i klassrummet. Båda är verksamma vid Linköpings universitet.

Boken förklarar företeelser som är svåra att upptäcka i vardagsarbetet och menar att man får en sammanhängande framställning av de krav som leder till kompetensutveckling. För att någon typ av utvecklingsarbete skall fungera måste lärarna få en bredare kompetens, och detta sker främst genom språket menar författarna.¹⁹

Ingrid Carlgren och *Ference Marton* diskuterar i boken *Lärare av imorgon* (2002) frågan av vad som skiljer gårdagens lärare från morgondagens. *Ingrid Carlgren* är professor i pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm. Hon har arbetat med frågor om kunskap och lärande, lärares arbete och yrkeskunskaper, skolutveckling och lärarutbildning. *Ference Marton* är professor i pedagogik vid Göteborgs universitet. Hans forskning handlar om individers sätt att uppfatta olika företeelser och fenomen i omvärlden och hur detta kommer till uttryck i deras sätt att lära och handla. De menar att det är viktigt att utveckla redskap för att eleverna skall utveckla möjligheter att få nya kunskaper och kompetenser. De menar att det är viktigt att inse att det inte finns något självklart rätt eller fel utan att man måste utveckla förnuftiga sätt att förhålla oss till detta. Genom att argumentera, analysera, dra slutsatser och reflektera lär vi oss att förhålla oss till verkligheten.²⁰ De pratar också om att samhällsförändringar är del av skolan och att skolans förändringar ses också i samhället.

Det öppna lärorummet (1999), är ett referensmaterial från Skolverket, och är skriven av författarna *Rigmor Lindö* och *Anette Eliasson*. Författarna menar i boken att skolutveckling är en grogrund för kunskapsskapande och att spännande utvecklingsarbete pågår i hela landet. Författarna är övertygade om att det allra viktigaste för skolutveckling är att all skolpersonal utvecklar en gemensam syn på barnen och på lärande.²¹ Vad som också är avgörande för skolutveckling är en professionell skolledning, ett visionärt och flexibelt tänkande och tid och utrymme för kollegial dialog, menar författarna. Samtidigt är det viktigt att veta att detta inte sker över en natt, utan att det är viktigt att ständigt hålla det pedagogiska samtalet levande för att gemensamt uppnå de uppsatta målen.²² Ett välfungerande arbetslag kan vara avgörande för skolutvecklingen.²³ Ett annat viktigt verktyg eller strategi inom ramen för skolutveckling är föräldrainslagandet menar Lindö och Eliasson.²⁴

¹⁸ Kernell, 2002, s. 18ff

¹⁹ Colnerud, Granström, 2002, s. 64ff

²⁰ Carlgren, Marton, 2002, s. 79

²¹ Lindö, Eliasson, 1999, s. 8

²² Lindö, Eliasson, 1999, s. 75

²³ Lindö, Eliasson, 1999, s. 79

²⁴ Lindö, Eliasson, 1999, s. 81

Arfwedson Gerd & Gerhard Arfwedson behandlar i boken *Didaktik för lärare* (1999) den breda didaktiska problematik som på olika sätt påverkar lärares arbete i deras yrkesvardag. De didaktiska problemen uppfattas som komplexa och situationsberoende och författarna berör dem alla med talrika exempel. Författarna har även ett avsnitt om alternativ skolkultur som vi finner intressant för vår uppsats.²⁵

²⁵ Arfwedson & Arfweson, 1999, s. 156

3. Metod

Det finns två olika typer av metoder man kan använda sig av när man skall genomföra en studie, den kvalitativa och den kvantitativa metoden. För att uppnå syftet med vår uppsats kommer vi att använda den kvalitativa metoden som bygger dels på observation och intervju, dels en undersökning av relevant litteratur.

Till att börja med är Damir Zeros observation under hans vfu-period en viktig del av vår uppsats. Utifrån den observationen har vår idé grundats. Det var i den vardagliga kommunikationen bland lärarna som Damir kom grundligt i kontakt med frirummet. Idén om frirum var i sig intresseväckande och att man på ett så enkelt men effektivt sätt kunde stödja vissa elever som tanken var, var helt otroligt. Det visade sig dock inte vara så enkelt.

3.1 Vetenskapligt synsätt

Vår uppsats kräver att vi undersöker om rektorns uppfattning kring utvärderingen av frirummet. Undersökningens problem och syfte är det som lägger grunden för vilket synsätt och metod man bör använda sig av.

Eftersom det inte finns en allmän accepterad definition av begreppet vetenskap, bör man ändå kunna förstå vad vetenskap innebär. Vetenskap representerar ofta samlade kunskaper inom ett avgränsat område. Utöver man något, som man anser kunna kallas för vetenskap, ska man utifrån ett antal begrepp eller teorier, kunna ställa upp en eller flera hypoteser. Dessa hypoteser ska senare verifieras till exempel genom experiment, observationer eller teoretiska beräkningar för att uppnå det slutliga målet då de falsifieras.²⁶ Kan man inte falsifiera sin hypotes måste denna omformuleras för att den skall bli verifierbar. Blir hypotesen verifierbar har man en teori som kan tolkas vara av en allmän lag, det vill säga, gällande i alla lägen.²⁷

I vårt fall ställde vi inte en hypotes, utan vi tror att det gjordes av Nordhemsskolan. Det fanns helt klart ett problem på skolan, det var stökigt.²⁸ Frirummet kunde möjligtvis tänkas vara en lösning på problemet.

3.2 Datainsamling

När vi bestämt oss för vad vi vill undersöka inför vårt examensarbete satte vi oss in i vad begreppet frirum var. Annika Kummel som är rektor på Nordhemsskolan i Göteborg förklarade för oss under intervjun att frirum främst uppstått för att man skall kunna ge stöd åt de elever som behöver det mest. Att det till slut kom att kallas för frirum var av en slump menar Annika och namnet föreslogs av en anställd under ett APT-möte²⁹ under hösten 2006.

För att få frågeställningarna besvarade var vi tvungna att samla in informationen på något sätt. Vi har använt redan befintlig data, det vill säga, en utvärdering som genomfördes på skolan under hösten 2006, samt Damirs observation³⁰, samt intervju med rektorn som genomfördes den 20 april 2007.

²⁶ Thurén, 2004, kap 5, s. 29ff

²⁷ Gilje & Grimen, 2003, s. 83ff

²⁸ Jmf med artikel från GP i inledningen

²⁹ Arbetspersonalträff

³⁰ Baserad på hans erfarenheter från hans tidigare vfu perioder på skolan.

3.2.1 Enkätutvärdering

Vi hade tidigare anskaffat underlag i form av en utvärdering som under 2006 genomfördes på skolan på rektors initiativ. Innan utvärderingen gjordes hade personalen önskat att en utvärdering av frirummet. Annika Kummel följde upp åsikterna direkt och sammanställde en enkät som bestod av ett par öppna frågor där informanterna med egna ord fick skriva ner vad de ville ha sagt.³¹ Hon ville utvärdera frirummet samt vad som kunde förändras eller förbättras. Utvärderingen baserades alltså på lärarnas åsikter om frirummet och gjordes ett halvår efter införande av ”frirummet”. Eftersom frirummet endast infördes för de högre åldrarna gällde den endast för lärare som var verksamma inom åren 6-9. Den informationen som vi fick utifrån enkäterna var: vilket arbetslag läraren tillhörde, om denne hade frirum i sin tjänst, vad denne tyckte var fördelarna respektive nackdelarna med frirum, ifall denne upplevde och ansåg att något måste förändras samt förbättras och i sådana fall vad. Enkäterna var anonyma och vi fick ta del av dessa ca 60 stycken totalt. Vi fick låna dessa utvärderingar i original och fick inte duplicera dem av sekretess skäl. Det var efter att vi läst dessa svar som grunden lades för vårt arbete.

Varje företeelse som realiserar baseras på en situation och därför är det viktigt att söka grunden till denna händelse. I vårt fall handlar det om att frirumstanken realiserades på skolan, och därför söker vi grundförklaringen till varför det utvecklats på detta sätt. Det är viktigt att försöka tolka på vilket sätt människor upplever olika situationer för att få en förklaring till varför man väljer att förändra, till exempel verksamheten inom skolan.

Den mottagna informationen kommer att stå i centrum för uppsatsen. Men även den redan befintliga informationen kommer att spela stor och viktig roll. Det är viktigt att därför lyfta fram varför man har valt att förändra verksamheten på skolan, samt hur denna förändring kan förankras i den litteratur som finns. För att kunna tolka dessa data kommer vi använda oss av hermeneutik. Hermeneutik kommer från grekiskan och betyder utläggningskonst, förklaringskonst eller tolkningslära.³² Man skulle även kunna förklara ordet hermeneutik med två begrepp, mening och förståelse. Begreppet mening används i samband med mänskliga aktiviteter och om resultaten av mänskliga aktiviteter. Det vill säga att begreppet mening måste tolkas för att kunna förstås. Tolkning är något som vi gör jämt. Vi tolkar olika påståenden, olika händelser etc. Vi gör detta för att kunna interagera med andra aktörer i samhället. Vi måste helt klart vara medvetna om vad det är vi är ute efter. Man kan ersätta begreppet mening med ord som påäng, avsikt och skäl som är likvärdiga.³³

Vi som tolkare av utvärderingsenkäten närmar oss texten med en slags förförståelse, det vill säga att vi har någon sorts förväntningar på texten.³⁴ Under läsningens gång påverkas och förändras vår förförståelse allteftersom vi tolkar textens olika delar. För att kunna få ett helhetsperspektiv måste vi använda den hermeneutiska cirkeln³⁵ eller spiralen³⁶. Detta i sin tur innebär att man under läsningen måste revidera sin förförståelse för att få en helhet.

För att vi skall kunna välja ut relevant information ur vår intervju måste vi skapa oss en helhetsförståelse över materialet ifråga.

³¹ Essaisson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud – Metodpraktikan 2005. s. 255

³² Gilje & Grimen, 2003, kap 7, s. 175ff

³³ Gilje & Grimen, 2003, kap 7, s. 175ff

³⁴ Gilje & Grimen, 2003, s. 183ff

³⁵ Gilje & Grimen, 2003, s. 190ff

³⁶ Andersen, 1998, s. 193

I den hermeneutiska metoden dominerar det kvalitativa över det kvantitativa och helheten ses som mer än summan av sina delar.³⁷

3.2.2 Observationen

Damir Zero hade sin vfu på Nordhemsskolan under större delen av sin utbildning, och under den tiden kom han i kontakt med skolverksamheten ingående. Denna var av en deltagande typ vilket innebär att vår observation i sig var deltagande och indirekt³⁸. Man skulle kunna påpeka att denna observation också var subjektiv, eftersom man skulle kunna säga att en av oss var partisk under observationen.

3.2.3 Frågeformuläret

Vi sammanställde ett formulär med frågor för intervjun som vi genomförde eftersom vi ville ha koll på vilka frågor som skulle ställas till rektorn. Denna sammanställning gjordes efter tolkningen av de enkätsvaren som vi tidigare tagit del av. Anledningen till en sammanställning av enkätsvaren var eftersom vi lovat att inte kopiera upp dessa, eftersom viss information på den var känslig. Dessa enkäter var anonyma, men vi kunde utläsa vilket arbetslag lärarna tillhörde, samt ifall de hade frirum i sin tjänst eller inte. Sammanställningen kan man se som bilaga 2 och 3.

Vid utformningen av frågeformuläret var det viktigt för oss att använda enkla och klara ord och samtidigt undvika ledande, påverkande och tvetydiga frågor. Inte minst är det viktigt att undvika gömda alternativ och antaganden i frågorna.³⁹ Hur frågeformuläret ser ut kan du se i bilaga 1.

Vi funderade länge på hur frågeformuläret skulle utformas. Vi ville ha reda på så mycket som möjligt men eftersom intervjun var bokad som en timma, var vi ändå tvungna att på något sätt försöka hålla det så kort som möjligt. Samtidigt så spelades intervjun in på band, totalt cirka 48 minuter och vi ville inte att det skulle ta för lång tid heller att skriva ut intervjun. De frågorna som ställdes skulle inte heller uppfattas som jobbiga och besvärande, utan skulle helt enkelt kunna besvaras på ett antal minuter.

Första frågeformuläret reviderades efter samtal med handledaren. Den var inte riktigt färdig, och fick formuleras om. Den slutgiltiga versionen trycktes upp för att testas. Ett par utomstående fick svara på frågorna för att säkerställa att den fungerade. Den uppfattades otydlig vilket gjorde att vi till slut återigen formulerade om formuläret innan användning.

Valet av undersökningsenheter är avgörande för resultatet. Ett felaktigt urval kan leda till att undersökningen blir otillförlitlig i förhållande till de frågeställningar som ursprungligen formulerades. Syftet med öppna frågor i enkäten är att öka informationsvärdet och skapa en djupare och mer enhetlig uppfattning om det fenomen som undersöks.

³⁷ Andersen, 1998, s. 197

³⁸ Se källkritisk diskussion för mer information om dessa begrepp.

³⁹ Andersen, 1998, kap. 9.7, s. 171ff

3.2.4 Intervju information

Personinformation

Namn: Annika Kummel

Ålder: 49 (1958)

Befattning: Rektor

Utbildning: Utbildad ämneslärare i ämnena svenska, tyska, drama och geografi för de äldre åldrarna samt för gymnasiet. Annika har även gått den statliga rektorsutbildningen som är på 3 år.

Hur länge har du haft den befattningen? 2 år på Nordhemsskolan. Arbetade på Tjörn tidigare.

Vilka arbetsuppgifter har du haft innan? Har varit ämneslärare, samt rektor.

Civilstånd: tidigare skild, numera sambo med tre barn (23, 19, 18) samt 2 katter.

Intervjun med rektorn Annika Kummel på Nordhemsskolan i Göteborg är den källa som gav oss utrymme för tolkningen av begreppet frirum. Det var i samband med intervjun som vi insåg att vi måste omformulera vårt syfte, men även frågeställningar.

3.3 Källkritisk diskussion

I dagens informationssamhälle ställs allt högre krav på forskare, men också journalister och medborgare att ständigt kritiskt värdera alla flöden av information. Idag kan vem som helst snabbt nå hela världen med mängden av information genom bland annat Internet och e-mail. Utvecklingen leder till en stor mångfald av informationen men även till ökad risk att oriktiga eller tillrättalagda uppgifter får stor spridning.⁴⁰ Vårt främsta verktyg mot detta blir därför källkritiken. Källkritiken är en uppsättning av metodregler som används för att kunna värdera sanningshalten och bedöma trovärdigheten i olika påståenden. Reglerna som finns är ett hjälpmedel för att utvärdera och tolka vad som har hänt.⁴¹ För att kunna använda dessa hjälpmedel använder vi oss av hermeneutiken.⁴²

I denna diskussion diskuterar vi källornas värde i form av fyra hjälpmedel eller fyra kriterier. Dessa kriterier är *oberoende, tendens, samtidighet och äkthet*.

Ett grundläggande krav på ett källmaterial är att det är äkta, *äkthet*. Vi måste försäkra oss om att källmaterialet producerats just vid den tidpunkt och med de personer som anges.⁴³ I vårt fall ifrågasätter vi enkätutvärderingen som gjorts på Nordhemsskolan. Vi har efter intervju med rektorn på skolan kunnat understyrka att denna utvärdering verkligen ägt rum, och att tidpunkten för denna var äkta. Observationen som en av oss hade på skolan styrker detta påstående med.

Nästa kriterium är *oberoende*. Med denna menar man bland annat att källan skall komma från en oberoende berättare⁴⁴ som inte får vara subjektiv utan måste vara objektiv. Detta är svårt att veta ifall berättaren varit beroende eller inte. Vid vår observation var en av oss en deltagande observatör.⁴⁵ Detta innebär att vår observationen i sig var deltagande och

⁴⁰ Essaisson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2005, s. 303

⁴¹ Essaisson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2005, s. 303

⁴² För mer information om hermeneutik, se rubrik Vetenskapligt synsätt.

⁴³ Essaisson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2005, s. 307

⁴⁴ Essaisson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2005, s. 309

⁴⁵ Andersen, 1998, s. 154

indirekt.⁴⁶ Man skulle kunna påpeka att denna observation var subjektiv, eftersom man skulle kunna säga att en av oss var partisk under observationen.

Det tredje kriteriet är *samtidighet*. Ju längre tid som förflyter mellan en händelse och tiden då den nedtecknades desto större sannolikhet att berättelsen blir förknippad med minnesfel, eftertionaliseringar eller rena efterhandskonstruktioner.⁴⁷ Detta skulle man kunna knyta an också till vår observation. Det kan vara sannolikt att observationen kommit att bli annorlunda under tiden eftersom man egentligen inte skrev ner något utan man minns hur det var.

Det sista kriteriet, *tendens*, kan man också titta på då man vill bestämma om en berättelse är snedvriden eller avsiktligt tillrättalagt.⁴⁸ Detta skulle kunna knytas an till intervjun, då man kanske omformulerar vissa meningar för att de skall låta bättre. Vi har däremot inte omformulerat något ur intervjun, utan vi har istället valt att citera rektorn exakt som det lät på bandet.

Som sagt ovan så måste man vara medveten om att alla källor egentligen kan vinklas så att de passar berättaren. Internet källor är en form av källor som ifrågasätts väldigt mycket. I vår uppsats har vi med en del Internet källor speciellt i avsnitten *Pedagogiker och profileringar*, och därför anser vi att vi måste ta upp det här. Viss information är hämtad direkt från deras hemsida, till exempel information om Nordhemsskolan har vi hämtat direkt från skolans hemsida, information om Reggio Emilia från deras hemsida och så vidare. Hemsidor är oftast partiska då de framställer bara det som är bäst med, som i exemplet, Nordhemsskolan eller Reggio Emilia. Inget negativt uppkommer på hemsidan. Vi är medvetna om detta problem.

Andra Internet sidor, som till exempel uppslagsböcker online, till exempel, wikipedia.se, och nationalencyklopedin (ne.se) är oftast lätt tillgängliga för alla besökare. Blir man medlem på sidorna kan man lätt gå in och ändra eller lägga till information. På samma sätt som vanliga hemsidor blir dessa uppslagsböcker online partiska, eller att de tenderar att vara snedvridna eller tillrättalagda för att ge annan typ av information. Detta är också ett problem som vi valt att påpeka eftersom man kan ställa sig frågan ifall informationen på hemsidorna är validitetsprövad eller reliabilitetsprövad?⁴⁹ Därför är det alltid viktigt att ange hela adressen när man refererar till någon Internet sida samt att man anger datum då sidan besöktes för att läsaren skall kunna kontrollera innehållet.

⁴⁶ Indirekt observation äger rum när de observerade inte känner till syftet med observationen. Andersen, 1998, s. 154

⁴⁷ Essaisson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2005, s. 310

⁴⁸ Essaisson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2005, s. 311

⁴⁹ Andersen, 1998, s. 85

4. Bakgrund

Inom bakgrundsdelen har vi tänkt presentera vad vi tagit reda på om de vanligaste skolkulturerna i Sverige idag. Detta för att vi vill se om teorier om skolutveckling och skolkultur kan kopplas till de skolkulturer som är vanligast idag. Här presenteras också den rådande skolutvecklingen, de olika pedagogiska sätten som man kan arbeta på, samt vad Gunnar Berg⁵⁰, Lena Folkesson med flera⁵¹, skolverket⁵² och andra tycker om skolutveckling och skolkulturer, för att slutligen inringa begreppet frirum.

4.1 Skolkulturer

Skolkultur är ett begrepp som avser den inre organisationen inom en skola. Häri ingår allt som har med skolan att göra till exempel skoldokument som schema, tjänstefördelning, arbetsplaner och så vidare det vill säga dokument som ger väsentlig information om den dominerande kulturen inom skolan. Berg menar i boken *Att förstå skolan* (1999) bland annat att det inom en skola kan finnas olika kulturer där de fungerar tillsammans men han menar också att det alltid finns en som är ändå den dominerande. Han menar att även skolkulturerna kan variera mellan olika skolor i samma område, men det behöver inte nödvändigtvis vara så. Den största skillnaden är att en annan skola till exempel har annan skolform, program, eller profilering.

Skolkulturer är abstrakta fenomen, menar Gunnar Berg, detta genom att dessa kulturer på ett eller annat sätt alltid förekommer i alla aktiviteter inom en skola. Berg säger att när man granskar traditionella skoldokument som till exempel schema, tjänstefördelning, arbetsplaner och så vidare får man väsentlig information om den dominerande skolkulturen. Man kan även ta reda på vilken skolkultur en skola har genom att man lyssnar till informella samtal bland lärare.⁵³ En av nyckelfaktorerna inom skolutveckling, menar således Berg är skolkulturen.

Inom en skola kan det finnas olika kulturer, men då finns det alltid en som ändå är dominerande.

Skolkulturerna kan variera mellan olika skolor i samma område, men det behöver inte nödvändigtvis vara så. Den största skillnaden i skolkulturer är att en skola till exempel har annan skolform, ett annat program, eller annan profilering. Det är ledarna på skolan det vill säga rektorn och ledningen, som är de som har makten att styra, förändra och skapa en grundläggande skolkultur.⁵⁴

Vidare menar Berg att det är svårt att undersöka en skolas kultur. Det är svårt att fastställa just en passande metod som man kan använda sig av för att granska skolkulturen. Det finns dock olika strategier som används att fastställa vilken kultur som råder på en skola. Skolutveckling sägs vara en av de viktigaste metoderna.⁵⁵

⁵⁰ Berg, 1999 samt 2003.

⁵¹ Folkesson m.fl. 2004.

⁵² <http://www.skolverket.se/sb/d/155/a/1265>, 2007-05-16.

⁵³ <http://www.skolverket.se/sb/d/155/a/1265>, 2007-05-16..

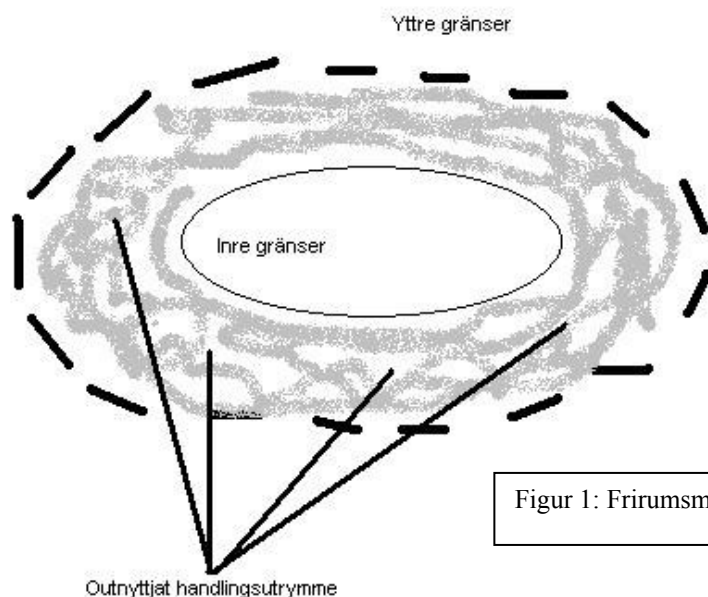
⁵⁴ Berg, 1999, s. 12-13

⁵⁵ Berg, 1999, s. 12-13

4.2 Skolutveckling

Skolutveckling är ett begrepp som anses positivt av både Berg (1999 och 2003) och Folkesson med flera (2004), men även av *Lindö* och *Eliasson* (1999). I alla böckerna ovan skriver man att skolan är en komplex organisation och författarna syftar oftast till yttre och inre gränser inom en organisationen, det vill säga inom skolan. De yttre gränserna syftar till hur skolan skall styras i en önskad riktning för staten genom bland annat läroplaner, timplaner och andra officiella styrdokument som skolorna skall eftersträva.⁵⁶ De inre gränserna syftar till den inre organisationen inom skolan, det vill säga rektor och ledning, samt annan personal och andra (till exempel vissa föräldrar) som har med skolan att göra. Skolutveckling syftar mest till att förändra det gamla och traditionella synsättet på skolan.⁵⁷ Alla författarna ovan menar att man skall våga ifrågasätta och förändra skolan. För att detta skall gå måste man främst tyda den skolkultur som skolan befinner sig i.

Gunnar Berg har tagit fram följande modell och menar att det är så här som det ser ut i skolorna idag.

Figur 1: Frirumsmodellen enligt Berg, 1999, s 13.

Det outnyttjade handlingsutrymmet handlar främst om vad som händer emellan dessa befintliga gränser.⁵⁸ Det outnyttjade handlingsutrymmet kan också tolkas som frirum.

Det förefaller som om att det mycket handlar om hur en skola väljer att bedriva sin undervisning det vill säga sina idéer kring skolans utformning samt utseende. Vi tolkar det som att det outnyttjade handlingsutrymmet handlar om olika profileringar inom skilda skolor. För oss är det tydligt att det finns olika slags pedagogiska linjer, i dagens skolor, se nedan, men även andra prioriteringar som har samband med skolans profil. Man tänjer på timplanen,

⁵⁶ Berg, 1999, s. 13.

⁵⁷ Berg, 1999, s. 13.

⁵⁸ Berg, 1999, s. 13.

vrider och vänder i planeringarna och fokuserar på vissa ämnen. Se mer om detta under rubriken *skolors profileringar*.

4.3 Pedagogiker

Här nedan vill vi visa att alla former av skola, det vill säga både förskolan, grundskolan och gymnasium, kan ha andra arbetsmetoder och arbetssätt samt att detta även fungerar. Vi vill se ifall frirum kan utvecklas till en enskild profilering med en enhetlig modell eller teori som grund, eller om det kan bli ett arbetssätt som man arbetar efter på skolor. Därför blir det viktigt att se vilka instruktioner som finns för denna typ av alternativ undervisning, eller alternativ pedagogik som vi kallar det i uppsatsen. Arfwedson & Arfwedson (1999) menar att den alternativa pedagogiken bygger på en tro om att eleverna har en förmåga att själva lära genom en undersökande aktivitet.⁵⁹ Denna tro bygger även på auktoriteter och på en allmänsklig erfarenhet av vad det är vi vill lära oss menar författarna. Detta kan kosta oss ansträngning, misslyckanden, nya mödosamma försök, total besvikelse eller framgång, men till slut uppnår vi det vi är ute efter. I den ideala alternativa pedagogiken måste läraren skapa situationer, där elever motiveras och stimuleras till ansträngningar för att lära sig något, oftast något de inte ens hört talas om. Författarna menar att detta inte är helt enkelt. Det gäller att inse att man inte undervisar en individ, utan en grupp av individer, menar dem, och läraren skall försöka skapa situationer där hela gruppen ställs inför nya upplevelser, uppgifter och utmaningar.⁶⁰

Genom att få sig en uppfattning av hur det tidigare varit inom skolans värld, vilka roller lärarna samt ledarna haft samt hur vissa pedagogiska arbetssätt och metoder tillkommit, kan man förstå varför frirumstanken utvecklats på Nordhemsskolan. Vi har tidigare nämnt att Nordhemsskolan hade problem med stök på skolan m.m. och att frirum kommit till att utvecklas som en form av alternativ skolkultur för att hjälpa till att motverka dessa problem.

4.4 Historisk överblick

Alternativa pedagogiker är ingen ny trend utan har funnit över hundra år. Aktivitetspedagogik och reformpedagogik är två exempel.

Reformpedagogik är samlingsterm för reformer av mål, medel och metoder inom undervisning och uppfostran. Utgångspunkten i denna typ av pedagogik är individens och/eller gruppens behov. Fokuset ligger på inläring i naturliga miljöer och världar, där man strävar efter att undervisningen präglas av spontanitet, kommunikation, någorlunda dominans och formalism, samt att allt sker enligt principen om frihet under ansvar. Reformpedagogiken inrymmer aktivitetspedagogik och arbetsskola men avser vanligen i större utsträckning än dessa även yttre organisatoriska avvikelser från den vanliga schemabundna skolan. Exempel på sådana avvikelser är samverkan skola - samhälle, flexibel tidsanvändning, ämnesövergripande lärokurser, varierande elevgrupper, årskurslös undervisning och individuella studieprogram.⁶¹

⁵⁹ Arfwedson & Arfwedson, 1999, s. 156ff

⁶⁰ Arfwedson & Arfwedson, 1999, s. 156ff

⁶¹ http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=291633 , 2007-06-12.

Aktivitetspedagogik är en samlingsterm för ett antal pedagogiska ideologier och uppfostringsprogram, som utvecklades bland annat i Europa och USA från omkring 1900 och framåt. Dessa kom som en reaktion mot den äldre skolans formalbundna ämnesundervisning. Aktivitetspedagogerna framträdde inte med någon enhetlig uppsättning av mål och medel och man påpekade och betonade olika sätt väsentliga inom aktivitetspedagogiken. Barnet och dess utveckling är det centrala, och uppfostringsprogram och läroplaner skall anpassas till barnets behov. De ungas aktivitet är på samma gång både mål och medel och aktiviteten skall vara spontan och skall inte kräva några särskilda motivationsåtgärder. Arbets- och studievänornas utveckling är lika betydelsefull som inlärandet av kunskaper. Aktiviteterna skall träna eleverna i självständighet, initiativ och samarbete, och självständigheten utvecklas genom både manuellt och intellektuellt arbete. Man menar att det är barnen som själva bör formulera uppgifter och planera arbetet på längre sikt, och i takt med att deras mognad ökar behövs allt mindre tvång och övervakning. Barnen skall då arbeta både individuellt men även kollektivt, där klassen eller gruppen förverkligar gemensamma mål. Läraren skall i detta fall känna till eleverna och denne skall aktivera och hjälpa eleverna att planlägga och genomföra sitt arbete. Aktivitetspedagogiken kräver engagemang, tid och betydande arbetsinsatser av läraren. Villkoren för denna typ av pedagogik har ändrats sedan det först började utvecklas, inte minst genom läromedlens utveckling. Numera har de aktivitetspedagogiska inslagen i skolan bara ökat⁶². Även idag är den grundläggande principen att eleven skall stå och vara i centrum för undervisningen och inläringen.⁶³

4.5 Skolverket om friskoleverksamhet

Skollagstiftningen gällande friskolor finns i 9 kap, skollagen och förordningen om fristående skolor. Undervisningen i de fristående skolorna ska i huvudsak ge samma kunskaper och ha samma mål som de kommunala skolorna. Men undervisningen kan ändå ha en inriktning som skiljer sig från de kommunala skolornas inriktningar. Det kan till exempel vara skolor med en särskild religiös prägel eller skolor med en speciell pedagogisk inriktning som till exempel Montessoripedagogik eller Waldorfpedagogik.⁶⁴

Efter beslut av Skolverket kan fristående grundskolor och särskolor få tillämpa bestämmelserna om betyg i grundskole- och särskoleförordningarna. Vilket innebär att de kan använda samma betygs kriterier som vanliga kommunala skolor använder. Detta i sig kan innebära att skolverket har givit klartecken till denna typ av verksamhet. Vi tror däremot att man inte behöver göra om skolan till en friskola eller införa friskoleverksamhet, utan vi menar att man möjligtvis kan arbeta på ett annat sätt. i detta fall, verkar frirum vara ett alternativt arbetssätt.

⁶² Se avsnitt om andra skolkulturer

⁶³ http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=110231 , 2007-06-12.

⁶⁴ <http://www.skolverket.se/sb/d/155/a/1265>, 2007-05-16.

4.6 Montessoripedagogiken

Montessoripedagogiken är grundad på Maria Montessoris observationer av barn, vilka ledde till en övertygelse om att barnet i samspel med omgivningen strävar efter att utveckla sig självt.⁶⁵ Maria Montessori var Italiens första kvinnliga läkare och levde mellan åren 1870-1952. I sitt arbete kom hon tidigt i kontakt med mentalt störda och socialt försummade barn. Hon blev övertygad väldigt snabbt om att deras problem var mer av pedagogisk än medicinsk art och att deras tillstånd kunde förbättras med intellektuell och pedagogisk stimulans. Hon utvecklade så småningom pedagogiska metoder för att hjälpa barnen, och lyckades över förväntning. Barnens intellektuella och känslomässiga utveckling var häpnadsväckande. Hon frågade sig då, om inte hennes idéer också skulle kunna fungera minst lika bra på helt friska barn?⁶⁶

I Sverige brukar Montessoris metodik räknas till den fria, självreglerande pedagogiken. Den ingår inom friskoleverksamhet. Pedagogens främsta uppgifter är att observera sina elever för att ge dem lämplig handledning i relation till deras mognad och att stimulera den intellektuella, emotionella och kreativa utvecklingen. Kunskaper och erfarenheter erhåller eleverna själva genom ett undersökande arbetssätt. Det leder till att eleven lär sig lösa problem, reflektera, ta personlig ställning, arbeta självständigt och samarbeta. Dessutom främjar arbetssättet elevens personliga ansvar för sin egen utbildning. Undervisningen bygger på en helhetssyn.⁶⁷

Arbetet inom montessoripedagogiken verkar vara mycket lik den aktivitetspedagogik vi tidigare presenterat men även den pedagogik som kännetecknar verksamheten inom friskolorna. Avsnittet om montessoripedagogik är intressant för oss eftersom även det kommit till att utvecklas efter att man insett att ett problem med dåvarande verksamhet funnits.

4.7 Waldorfpedagogiken

Waldorfpedagogiken eller Steinerpedagogiken är en pedagogisk inriktning som baseras på förståelse av människan som både kroppslig och själslig samt andlig varelse, och används vid Waldorfskolor, Waldorfförskolor, Waldorffritidshem och vid antroposofiskt baserade läkepedagogiska hem för utvecklingsstörda. Grunden ligger i att varje elev skall kunna upptäcka, iaktta och uppleva undervisningen på egen hand.⁶⁸

Rudolf Steiner (1861-1925) som är grundare till pedagogiken var både lärare och filosof.⁶⁹ Pedagogiken grundas på hans idéer om hur man kan forma en pedagogik, som lägger lika stor vikt på både den tankemässiga, som den känslomässiga och den viljemässiga utvecklingen hos barn, på ett sätt som motsvarar deras grundläggande inre situation och utveckling på varje åldersstadium.

Fokus för undervisningen är utvecklingen av den del hos eleverna, som är oberoende av deras yttre gemenskap, genom att bygga en förståelse för deras bakgrund och plats i världen.

⁶⁵ http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=258636 , 2007-06-12.

⁶⁶ http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=258636 , 2007-06-12.

⁶⁷ http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=258636, 2007-06-12.

⁶⁸ www.wikipedia.se/wiki/Waldorf, 2007-05-02.

⁶⁹ www.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Steiner, 2007-05-15.

Det handlar inte om att barnen främst skall bli medlemmar av en speciell nation eller etnisk grupp, men som medlemmar av mänskligheten och världsmedborgare.

Waldorfskolan eftersträvar att vara en 12-årig skola med sammanhållna klasser från ettan till tolvan. Man strävar också efter att ha samma klasslärare genom de första sju åren. Denna lärare skall idealt följa och utvecklas tillsammans med barnen och helst som en förebild, bland annat att genom eget studium och fördjupning bygga upp och ansvara för undervisningen i alla huvudämnena upp genom klasserna till ända åttonde klass.

Waldorfskolans läroplan i Sverige har en egen målbeskrivning som är godkänd av Skolverket.

Även waldorfpedagogiken verkar vara mycket lik den aktivitetspedagogik vi tidigare presenterat men även den pedagogik som kännetecknar verksamheten inom friskolorna. Waldorfpedagogiken har också likheter med reformpedagogiken. Eftersom Rudolf Steiner levte under tiden då aktivitetspedagogiken utvecklats kan man tro att han inspirerats av dessa idéer. Avsnittet om waldorfpedagogik är intressant för oss eftersom även det kommit till att utvecklas efter att man insett att ett problem med dåvarande verksamhet funnits, samt att man kan känna igen influenserna från tidigare pedagogiker.

4.8 Reggio Emilia ⁷⁰

Loris Malaguzzi är en av Italiens första psykologer. Det framkommer att Malaguzzi fick höra rykten om det första daghemsbygget i Reggio Emilia och dessa människors djupa engagemang. Deras hängivna arbete gjorde att han bestämde sig för att gratis ställa sin kunskap till förfogande. Loris Malaguzzi blev eldsjälens i Reggio Emilia och hans vision var att barn har hundra språk och en rättighet att uttrycka dem alla.

Pedagogiken har fått sitt namn efter Reggio Emilia som är en stad i norra Italien. Reggio Emilia har också blivit ett begrepp som står för den pedagogiska filosofin som under femtio år har utvecklats i stadens kommunala förskolor. Den pedagogiska filosofin har väckt ett stort intresse och engagemang i många delar av världen. Reggio Emiliainspirationen finns i stora delar av världen, men främst i USA och Skandinavien.

Inom Reggio Emiliapedagogiken anser man att nytänkande innebär gränsöverskridande på många olika sätt. Ett exempel är att man kombinerar avancerat teoretiskt arbete med en levande praktik gällande barnen. Man arbetar med lek och arbete, verklighet och fantasi och med många olika uttryck samtidigt. Ett annat exempel på den gränsöverskridande hållningen är att pedagogerna i Reggio Emilia samarbetar med forskare och andra inom vitt skilda områden, som till exempel hjärnforskning och design.

Reggio Emilia är en pedagogik som ständigt förnyas och utvecklas i samband med barnens behov som utgångspunkt och i takt med det moderna samhällets snabba förändring. Därför står inte Reggio Emilia för ett pedagogiskt program som man kan "ta över" eller kopiera. Man kan däremot inspireras av grundtankarna och använda filosofin för att utveckla dem i sitt eget sammanhang, utifrån sina egna förutsättningar. Den pedagogiska filosofin fungerar också som inspiration i sammanhang utanför förskolan och skolan.

⁷⁰ <http://www.reggioemilia.se/> 2007-05-14.

Detta avsnitt om denna typ av pedagogik finns till för att illustrera ett annat tankesätt. På samma sätt som de ovanpresenterade idéerna är denna unik, men liknar den alternativa pedagogiken som kommit till att utvecklas. Även här skulle vi våga påpeka att man illustrerat ett sätt för att förändra den rådande pedagogiken.

4.9 Skolornas profileringar

Idag finns det många skolor som har tagit sig an den så kallade nya trenden att skolor skall profilera sig. Skolan har blivit som en marknadsplats där det tävlas om vem som skall få in flest antal elever. Marknadsföringen där man utlovar diverse gåvor eller mer kvalitetstid i vissa specifika ämnen, har lett till att vissa kommunala skolor också varit tvungna att ta till olika metoder, eller specialiseringar sig för att inte behöva stänga ner sin verksamhet, på grund av minskande elevantal. Detta är dock viktigt att påpeka eftersom frirum kan ha kommit att utvecklas utifrån ett sådant här perspektiv. Att man kan lova föräldrar och vårdnadshavare att deras barn, eleverna, har och får stöd när de behöver det, utan komplikationer, och att eleverna kan känna trygghet i skolan kan vara en ny typ av marknadsföringsverktyg.

Trenden är dock inte ny, utan det har funnits specialiseringar en längre tid. Nedan tar vi upp ett par sådana för att illustrera denna form av skolkulturer, men även exempel på annan skolutveckling.

4.9.1 Nordhemsskolan

Nedanstående information om Nordhemsskolan är hämtat från skolans hemsida ⁷¹ och vi refererar till den nu genom not 71. Därför följer inga andra referenser som avser samma referens. Vi har med detta avsnitt i arbetet för att ge en bild av Nordhemsskolan, eftersom den är central i uppsatsen.

På Nordhemsskolan finns klasser som har både profilen matematik/naturvetenskap och musik. Tanken är att eleven skall fördjupa sig i matte och NO, och skolan förutsätter att eleverna i dessa klasser har ett särskilt intresse för matematik och naturvetenskap. Tillsammans med eleverna vill skolan stimulera eleverna till ökade färdigheter i dessa ämnen. Om några elever skulle uppnå målen för ett eller flera ämnen tidigare än i skolår 9 finns det möjligheter att fortsätta med gymnasieskolans kurser. Detta är naturligtvis möjligt även för de elever som inte väljer profilklassen.

Det som skiljer profilklasser från övriga klasser är att barnen i klasserna har matematik och naturvetenskap som elevens val, det vill säga 60 min/v för skolår 6 och 7 och 100 min/v för skolår 8 och 9. Man skall söka till denna profilering.

Nordhemsskolan har även en musikprofilering där utgångspunkten är att de elever som tycker om att sjunga och spela skall kunna känna sig hemma på skolan. Eleverna skall efter fyra år vara kunnigare, modigare och mer självmedvetna i sitt musikaliska hänseende. Inriktningen som musikklasserna har är att musikalisk bredd går för specialiseringar och begränsningar.

⁷¹ <http://www10.goteborg.se/linnestaden/web/?id=896,2007-05-27>

Det skall helt enkelt vara roligt för eleverna att gå i en musikklass. Sedan läsåret 2004/2005 har Nordhemsskolan även en musikprofil. De eleverna följer en särskild timplan och tas in med intagningsprov. Musikklasserna har rektor Annika Kummel ingenting emot.

”Musik är inte ett basämne och i de klasserna finns det alla sorters barn med olika styrkor och svagheter, men med en gemensam nämnare i musiken”.⁷²

I GP kom däremot en annan artikel förra året, som handlar om man ville ta bort matteprofilen från Norhemsskolan där man menar att det är fel att dela in elever efter begåvning.⁷³

”Att sortera barn efter begåvning rimmar inte med vår pedagogiska grundsyn, säger Annika Kummel”, till GP i samma artikel.

På Nordhemsskolan finns fyra matteprofilklasser från år 6 till år 9. Eleverna följer den vanliga timplanen, men har matematik som elevens val, mellan 60 och 100 minuter i veckan. Urvalet till klasserna görs efter intresse och i samråd med elevens lärare i år fem. ”Det blir ett elittänkande som jag inte kan se några fördelar med. Jag tycker det är viktigt att det i en klass finns både pojkar och flickor, starka individer och elever i behov av särskilt stöd. Värdegrunden måste komma före matteprofilen. Grundskolan ska vara en skola för alla - barnen ska veta att de är lika värda, säger rektor Annika Kummel”, som började som rektor på Nordhemsskolan hösten 2005.⁷⁴

4.9.2 Hjällboskolan

Hjällboskolan i Göteborg är en Monroe-skola⁷⁵ vars värdegrund, fokus och kunskap ligger i nivå idéer från Dr. Lorraine Monroe och stödjer sig på docent Lennart Grosins forskning kring effektiva skolor och är framtagna i samarbete med stiftelsen Quadriceps.⁷⁶

Detta innebär att "The mission of LMLI⁷⁷ is to develop and support public school leaders who view solid education as a necessity for transforming children's lives and who are committed to leading consistently high achieving schools where all students, beginning with kindergarten, are prepared to enter and graduate from college".⁷⁸

Detta skulle kunna översättas till: att man strävar efter att stödja lärarna i deras arbete mot att få med alla eleverna till högre studier, eller högre utbildning.

Det innebär bland annat att all personal på skolan har en gemensam värdegrund att agera utifrån att lärandet bland annat står i centrum där det är viktigt med struktur och fokusering under lektionerna. Undervisning och lärande skall leda till faktiska och mätbara resultat på prov och läxförhör och man skall ha en hög förväntan, men realistiska krav, på eleverna. Lärarna har en positiv och hjälpande attityd gentemot eleverna samtidigt som denne har en fostrarroll och skall vara en tydligt vuxen förebild. Det som är mest olik andra skolor är att både elever, föräldrar och skola skriver ett kontrakt när det gäller värdegrund och regler.

⁷² <http://www.gp.se/gp/road/Classic/shared/printArticle.jsp?d=113&a=259693>, 2007-05-27.

⁷³ <http://www.gp.se/gp/road/Classic/shared/printArticle.jsp?d=113&a=259693>, 2007-05-27.

⁷⁴ <http://www.gp.se/gp/road/Classic/shared/printArticle.jsp?d=113&a=259693>, 2007-05-27.

⁷⁵ <http://www5.goteborg.se/prod/larjedalen/hjallboskolan/dalis2.nsf/vyPublicerade/21A5FEA457F549D3C12572AA00417421?OpenDocument>, 2007-05-02.

⁷⁶ För mer information besök: <http://www.quadriceps.se/> 2007-05-24

⁷⁷ Lorraine Monroe Leadership Institute

⁷⁸ <http://www.lorrainemonroe.com/>, 2007-05-24.

Detta ses som ett annat sätt att arbeta på, en alternativ pedagogik. Hjällboskolan har också tidigare i media varit omtalat på grund av tidigare problem där både mobbning och kränkning uppstått.

”På Hjällboskolan har man satsat på Monroeinspirerad pedagogik som innebär att man har tydliga regler och lektionsstrukturer. Att eleverna vet hur de ska bete sig och vad som förväntas av dem skapar trygghet. Resultatmässigt har det varit väldigt positivt”, säger Kaisa Vento, ansvarig för skolorna i Lärjedalen till Göteborgs Posten.⁷⁹

Som beskrivet ovan så är Monroe-pedagogik en alternativ pedagogik som också syftar till att förändra det sätt som inte fungerar. Att vi har det med i uppsatsen är för att illustrera ytterligare ett problem som blivit löst.

⁷⁹ <http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=600&a=296142>, 2007-05-28.

5. Resultatanalys

Vår studie visar att frirumstanken är i utvecklingsstadiet på Nordhemsskolan i Göteborg och det finns egentligen ingen helt enhetlig modell. I teorin är det tänkt att pedagoger som har frirum på sin schemalagda arbetstid skall använda den till att ge stöd åt elever som behöver det.

Enligt skollagen beslutas det av riksdagen bestämmelser om utbildningen inom alla skolformer. Riksdagen beslutar även övergripande riktlinjer för hur skolans verksamhet skall vara utformad och detta resulterar i de nationella styrdokument som finns.

Den grundläggande uppgift som en skola har kan uppfattas vara av traditionellt slag och kan vara så pass komplex och omfattande ifall man vill förändra skolan. Lars-Åke Kernell menar också att man måste förstå skolans komplexitet för att kunna göra olika förändringar på skolan.⁸⁰ Till detta påstående kan man knyta an både Gunnar Berg, Lena Folkesson m.fl. Dessa förändringar i sig berör alla inblandade parter på skolan. Eftersom det införs ett nytt arbetssätt på skolan måste lärarna också få den rätta fortbildningen för att kunna utföra sitt arbete på rätt sätt, de måste få en bredare kompetens.⁸¹

Nordhemsskolan var väldigt traditionell när jag kom hit, säger Annika och menar att arbetssättet var väldigt inrutat. Lärarna arbetade inte i arbetslag, och hade ingen kommunikation. Det förekom inga ämnesövergripande uppdrag. Varje lärare hade sin del och det fungerade inte riktigt som det skulle. Det var dags för en förändring, menar Annika.

Förutom att lärarna skall vara mer flexibla, vad gäller arbetssätt, undervisning, interaktion och organisation, så handlar det om att man skall våga ifrågasätta invanda aktiviteter som tidigare tagits för givna. Folkesson med flera⁸² menar att det är en individs erfarenheter och kunskaper som anses vara betydelsefulla i utformningen av verksamheten vare sig man är rektor eller pedagog.⁸³ Det är viktigt att man ställer krav på att formulera om, argumentera för och kommunicera kring ett ”nyare” tänkande om såväl uppläggnings och innehållet i skolarbetet som utvecklingen av verksamheten i skolan.⁸⁴

Det Annika Kummel gjorde på Nordhemsskolan var att hon insåg att något måste förändras. På samma sätt som vi ovan redovisat rörande exempelvis Hjällboskolan. Det var en skola som hade tydliga problem och även dessa påpekades i media. Ledningen på skolan insåg att de måste förändras för att verksamheten skall kunna fortsätta. Att sätta upp klara mål för vad man vill att eleverna skall uppnå verkar har resulterat mycket bättre än förr.

Ett annat sätt som man kan arbeta efter inom skolan är enligt ”Whites lärlingsmodell” som går ut på att betona värden av att *lära i och av verksamheten* och genom att anamma metoden ”trial and error” försöka hitta ett sätt som passar både eleverna och läraren i just det arbetet.⁸⁵ Man skall helt enkelt pröva sig fram och anpassa det som passar bäst ens skola.

⁸⁰ Kernell, 2002, kap 1

⁸¹ Colnerud, Granström, 2002, kap 4

⁸² Folkesson, m.fl. 2004.

⁸³ Folkesson, m.fl. 2004, s. 47

⁸⁴ Marton, Carlgren, 2002. s. 83

⁸⁵ Folkesson m.fl., 2004, s 112

Det är vi lärare som har i uppgift att förverkliga skolans uppdrag och det är viktigt att vi ger den enskilda eleven tillhörighet i en större sociokulturell gemenskap.

Annika menar att det är bara dumt att påpeka brister hos elever. Hon menar att speciallärarna inte skall slösa sin kompetens på att få eleverna att ta igen förlorad stoff och tid, detta kan istället lärarna göra, bara de får den lilla extra tiden som behövs.

Inom skolan, kan undervisningen ibland vara så pass komplex menar bland andra Carlgren och Marton⁸⁶, så att man inte får med alla elever. Man skall däremot alltid vara medveten om att alla elever är olika och att undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov⁸⁷, samt att undervisningen måste kunna brytas ner i mindre delar för att eleverna skall hänga med. En annan lösning kan vara att man tar in extra lärare under lektionstid som kan vara en resurs under tiden samt hjälpa de eleverna som verkligen behöver hjälp. Denna form av lärarresurs behöver inte ses som endast stöd för eleverna, utan det kan vara bra att man som vuxen är där dels för att främja trygghet åt gruppen, dels för att eleverna upplever att de blir sedda. En annan orsak kan vara att den undervisande läraren får en avlastning i till exempel svåra eller stökiga situationer. Detta är en form av frirum och den främjar både elever och lärare på samma gång.

5.1 Frirum enligt Berg

Gunnar Berg har tagit fram en modell för det handlingsutrymme som finns mellan de yttre och de inre ramarna vilket han kallar för *frirummet*. Först när en skola fastställt sin skolkultur det vill säga de inre ramarna kan frirummet användas fullt ut, menar Berg. Frirumsmodellen utgår ifrån styrinstrument som läroplaner, kursplaner och formell styrning, i kombination med den informella styrningen. De inre gränserna motsvaras av förekommande skolkulturer som i sin tur bottnar i ett flertal funktioner.⁸⁸

Berg rekommenderar två metoder för att få fram frirummet, vilka han kallar *upptäckandet* och *erövrandet*. *Upptäckandet* kan ske genom dokumentanalys respektive kulturanalys. Kulturanalys har som syfte att finna de lokala värdegrunderna, och ta reda på var skolan befinner sig i förhållande till dessa gränser.⁸⁹

Det som Berg menar med *erövrandet* handlar om behov respektive motiv. Han menar att innan man ger sig in i utvecklingsarbete på skolan så måste man undersöka om varför förändring behövs och hur man skall gå till väga för att nå en förändring.

Upptäckandet och erövrandet av frirummet är en implementeringsprocess som handlar om relationerna mellan arbetet och verksamheten i skolan som organisation.⁹⁰ Därför krävs det studier av såväl styrning och ledning i skolor för att det skall vara möjligt att diskutera hur frirummet på skolan ser ut.

Problemen som Nordhemsskolan gick igenom skulle kunna tolkas som viktiga eftersom de ledde till en förändring. Man gick ifrån grunden, menar Annika. Allt som ingår i den inre verksamheten måste ses över. Vem gör vad och vilka tjänster finns på skolan? – allt inventeras. De lokala arbetsplanerna uppdateras samtidigt som skolans värdegrund skrivs om.

⁸⁶ Carlgren, Marton, 2002, s. 33ff

⁸⁷ Lärares handbok, 2002, s. 10

⁸⁸ Berg, 2003. s. 31

⁸⁹ Berg, 2003. s. 31

⁹⁰ Berg, 2003. s. 34

Arbetslagen infördes och varje lärare får en mentorsgrupp, det vill säga en grupp elever som denne ansvarar för. Det var viktigt att ta reda på vilka grunder skolans verksamhet vilar på för att kunna göra en förändring, menar rektor Annika. Utseendet på skolan måste också förändras. Lokalerna, klassrummen och de övriga utrymmena, rustas upp och man sätter till och med upp nya gardiner. APT möten planeras där man går igenom alla dessa förändringar. Personalen får vara med och förändra genom att tycka till. Skolans logotyp förändras för att ge ett nyare lyft och man ifrågasätter profileringen Matte/NO.⁹¹

Det vi kunde se utifrån vår observation⁹² på Nordhemsskolan så kan ”upptäckandet” vara just att skolan hade diverse problem. Bland annat på grund av alla de skrivelser i tidningarna, bland andra GP, men även skolverkets rapport 2005, blir det tydligt för oss att Nordhemsskolan var en skola med problem och att läget måste förändras. I samma rapport⁹³ kom skolverket med kritik mot den dåvarande verksamheten. Den ”då” nya rektorn Annika Kummel träde in och visste att hon var tvungen att förändra situationen på skolan.

*Skolan var väldigt traditionell, och alla lärarna arbetade mycket enskilt, och det fanns ingen kommunikation mellan dem. De arbetade inte i lärarlag och samarbetet var för övrigt noll. Det var väldigt inrutat på skolan. Ingen jobbade tajt och det fanns inget ämnesövergripande samarbete på något sätt. Varje lärare hade sin del. Det kändes lite tråkigt.*⁹⁴

Alla ovannämnda motiv tyder på att Nordhemsskolan håller på och förändras. Enligt Berg så skulle detta kunna kallas för ett ”bottom-up” perspektiv. Detta innebär att de som arbetar med verksamheten inom skolan har tolkningsföreträde på vad implementeringsarbetet skall innehålla och hur detta ska gå till.⁹⁵ Det andra perspektivet heter ”top-down” och fattas av politiker. ”Top-down” perspektivet är i detta fall kritiken från skolverket.

5.2 Frirum enligt enkäten

Hösten 2006 gjorde rektorn Annika Kummel på Nordhemsskolan en enkätundersökning cirka sex månader efter att hon hade infört frirum på skolan. Anledningen till att Annika ville utvärdera arbetssättet frirum var dels för att många klagomål hade kommit in under de första månaderna, dels för att hon ville se hur lärarna hade upplevt första terminen med frirum och hurdana deras tankar var i helheten.

Här nedan kommer presentation av det som framkommer i enkäterna.

5.2.1 De lärare som har frirum i sin tjänst

Det bästa med frirum var att de flesta lärarna som hade frirum i sin tjänst, tyckte att det var bra att en del klasser får stöd. Arbetslagen blir också mycket mer flexibla och att det bildas

⁹¹ Detta avsnitt bygger på Damirs observationer under både hösten 2006, och våren 2007 samt på intervjun gjord med rektorn Annika Kummel på Nordhemsskolan. Eftersom Damir haft sin vfu under större delen av utbildningen på skolan kunde han se alla dessa förändringar över tid. Han närvarade även vid de flesta av dessa ATP möten då de flesta förändringarna diskuterades.

⁹² Observation under Damirs VFU, våren 2007, se mer under materialbeskrivningen

⁹³ Inspektions rapport från Skolverket, 2005:97, Dnr 53-2004:1600

⁹⁴ Intervju med rektor Annika Kummel på Nordhemsskolan, 2007-04-20.

⁹⁵ Berg, 2003. s. 34-35. Se även Folkesson m.fl. 2004. Kapitel 1 s. 25f

en slags frihet med schemat. En del menar att det blir tryggare och lugnare klasser när eleverna känner lärarna. Det blir också en resurs för de olika ämnena.

En av de största nackdelarna som många upplevde var att man upplevde att det gick mer åt att vikariera åt sjuka lärare än åt stöd åt elever som är tanken.

En annan nackdel som förekom i många av svaren var att lärarna kände att de slits ut och att man upplevde att man jobbade mer fast gratis. Många upplevde i och med detta att det blev ojämnt fördelat i arbetslaget och att vissa jobbade mer än andra. Men även att många upplevde att det blev stressiga dagar och att planeringen och efterarbetet kom i kläm.

Andra menar att den största nackdelen var att vissa lektioner krockade med varandra eftersom vissa lektioner ligger samtidigt. Några menar också att vissa ämnen försummas i och med frirumstanken. I vissa fall fungerar inte frirumstanken som en trygghet och stöd, speciellt när det gäller ämnena elevensval och/eller språkval. Lärarna upplever att de inte kan ge stöd till elever som de inte känner.

Det svar som förekom mest var att man ville att frirummet skulle schemaläggas och att det blir bättre med schematekniska delen. Det vill säga att man undviker att de som har frirum i sin tjänst inte krockar med varandra, eftersom man då inte kan nyttja de timmar som skall kunna användas.

Några vill att man i framtiden separerar frirumstiden från den vanliga lektionstiden och att det är helst 1-2 lärare som har en frirumstjänst. Några lärare menar att det skall vara frivilligt med frirum, alltså att man får välja själv om man vill eller inte ha det i sin tjänst.

Några enstaka menar att man bara skall prioritera elever med särskilt stöd, medan andra menar att man skall förbättra akutplaneringar främst på morgonen. Det skall även finnas tydliga föreskrifter för vad som gäller i samband med att frirum nyttjas. Dokumentationen skall ligga i grund för frirum menar ett antal lärare.

5.2.2 De lärare som inte har frirum i sin tjänst

En fördel med frirummet är att blir lugnare på lektionerna när eleverna känner lärarna som är och inne och nyttjar sin frirumstid. Många av lärarna menar att de elever som har svårigheter i skolarbetet nu kan få stöd ofta och kontinuerligt. Med detta finns det nu en större möjlighet att ge varje elev egen tid, menar lärarna.

Många upplever nu att man kan utnyttja resurser i laget och få tid till för extra stötning och att man kan avlasta undervisande lärare.

En till fördel är att man inte behöver ta in vikarier för få timmar vilket leder till att man slipper oproffsiga vikarier. Det som också kan vara bra är att man kan utnyttja frirummet och dela in de klasser som är väldigt stökiga i halvklasser för att bättre uppnå de nationella målen, menar andra lärare.

De nackdelar som uppfattades av dem som inte hade frirum var att det blev stressigare dagar. Någon upplevde det också som att det utnyttjas för att man ska kunna dra ner på vikariekostnad. I och med detta blev det att man själv upplevde att man har vikarierat alldeles för mycket. Vissa menar att det blev en splittrad arbetssituation inom arbetslaget och att alla lärare inte höll sig till reglerna. Vissa använde frirumstiden för att kopiera upp material och gjorde andra diverse saker under lektionstid. Med detta menar några att det blir en orättvis snedfördelning. Vissa arbetar på som de skall, andra letar efter utvägar där man kan fuska.

De förbättringar som lärarna vill göra som inte har frirum är att de vill veta i förväg när, hur och var man ska ha frirum. För här menar man också att man skulle kunna få en flexiblere

organisation om frirummet kunde planeras i god tid istället för endast en dag i taget eller en vecka i taget.

Några av lärarna menar att man vill införa och föra samtal om hur frirummet ska läggas upp. Att man med detta kan sätta upp tid för frirumsplanering, innan eleverna kommer till skolan vore bra. Man vill ha tydligare riktlinjer och inskränkningar i valbarhet för arbetslagen, alltså tydligare ramar och att det skall finnas någon i varje arbetslag som fördelar timmarna bland de andra lärarna.

En annan faktor som man vill ska förbättras är att man schemalägger frirumstiden, för i och med detta menar många att det kan minska stressen och att arbetsfördelningen kan bli bättre. För då skulle alla jobba lika mycket.

Sen förekommer det att några vill få kompensation för de timmar man går in och tar. För att man menar att om det inte går att lösa att en lärare tar frirum är det bäst att ha en vikarie som är där hela tiden.

Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att frirum fungerar som stöd i en del klasser. Klasserna blir tryggare och lugnare eftersom eleverna känner lärarna. Detta leder till att arbetslagen blir mycket mer flexibla och frirummet kan nyttjas som en extra resurs för de olika ämnena. Problem uppstår däremot i ämnen där man har blandade elever i till exempel språkval och elevensval och när frirumstiden används för att vikariera år sjuka kollegor.

5.3 Frirum enligt rektorn

Vi gjorde en intervju med Annika Kummel som är rektor på Nordhemsskolan i Göteborg för att ta reda på lite mer om begreppet frirum, samt att se hur hon har tolkat utvärderingen som gjorts. Frågorna som vi ställde till Annika finns som bilaga 1. För att underlätta det för oss har vi valt att dela upp intervju i ett par frågerubriker. Se nedan.

På vår fråga om hur Annika ser på frirum svarar hon:

Jag tycker att det är en helt otroligt stark grej. Jag tycker att det här är jätteviktigt!
Så inleder rektor Annika intervjun på Nordhemsskolan.

Frirum på skolan har kommit till att utvecklas efter hennes egna erfarenheter. När hon arbetade som lärare, på en skola i Tjörn, kände hon att tiden ibland inte räckte till för att kunna hjälpa alla elever som behövde stöd. Tidigt insåg Annika att hon inte kunde vara överallt samtidigt och att hon inte kunde hjälpa alla eleverna på en gång. Detta var speciellt aktuellt då elever som har varit sjuka under ett par veckor, eller varit bortresta under en tid, kommer tillbaka till skolan att de inte riktigt hänger med i undervisningen. Detta är ju inte konstigt menar Annika, och det är bara dumt att skicka iväg barnen till specialläraren så att de skall lära in sig det de missat. Speciallärarna har mer kompetens och mer kunskap, och de skall inte användas av lärare som inte hinner repetera med sina elever, menar Annika. I vissa situationer kände Annika att tiden inte räckte till:

Ge mig en timma eller en halvtimma i veckan för att gå igenom detta en gång till med Sara eller Ivar. Den här eleven behöver bara lite extra stöd, hon/han behöver ta igen förra veckans stoff, och jag är ju läraren så därför bör jag ge det stödet.” Hon/han ska inte behöva gå till ”Mats”.

Annikas uppfattning kring barnen är att de är inte dumma i huvudet, de fattar bara på olika sätt.

Vissa barn behöver mer tid, medan andra barn behöver mindre tid. Alla barn förstår annorlunda och ger man dem tillräckligt med uppmärksamhet och trygghet får barnen självförtroende och då klarar de mycket mer själva, menar Annika.

Istället för att barnen ska gå till specialläraren varenda vecka klockan 14-15 och behöva känna att de är annorlunda kan man istället lägga ner extra tid för att försöka hjälpa eleverna på samma sätt.

Då kanske kunde jag (läraren) puffa på lite och bombardera med lite mer information och gå igenom det tidigare materialet, för att eleven skall kunna klara sig själv.

Vidare menar hon att man kan lova föräldrarna att barnen kan få extra stöd och att de får det vid behov. Annika menar också att föräldrarna blir förvånade över att det går fort. Barnen behöver inte utvärderas genom diverse diagnoser, utan lärarna bestämmer inom sina arbetslag på vilket sätt de till exempel kan stödja Evabritt.

De är det som är hemligheten, att va' professionell, visa att vi vet vad vi gör i skolan.

Hur har idén kommit till att utvecklas och varför införa det på Nordhemsskolan?

Idén om frirum har på något sätt alltid funnits inom henne menar Annika, men det har främst utvecklats i samband för att kunna ge mer trygghet och stöd åt dem elever som behöver det som mest.

Inom de lägre åldrarna (F-5) arbetar många lärare med alltid varandra. De söker stöd hos varandra, besöker varandras klasser under lektionstid för att se hur det fungerar och de bollar idéer fram och tillbaka. De har ett slags samarbete mellan varandra som inte går att förklara. Det är det som jag lite grand vill åstadkomma för de högre åldrarna med. Jag vill att lärarna skall samarbeta mer. Om till exempel historieläraren undervisar i 1800-talets historia, så hade det varit bra ifall läraren i svenska gjorde samma sak, så att eleverna får en helhet. Oftast hänger stoffet inte ihop, menar Annika.

När hon kom till Nordhemsskolan märkte hon att skolan var väldigt traditionell, att lärarna arbetade mycket enskilt och att det inte fanns en bra kommunikation mellan dem. De arbetade inte i lärarlag och samarbetet var för övrigt noll:

Det var väldigt inrutat på skolan. Ingen jobbade tajt och det fanns inget ämnesövergripande samarbete på något sätt. Varje lärare hade sin del. Det kändes lite tråkigt. Jag kände att jag var tvungen att förändra detta, menar Annika. Det finns många fördelar att arbeta ämnesintegrerat samtidigt som det kan finnas nackdelar. Det gäller att få ihop ett antal lärare att samarbeta, samtidigt som eleverna skall få ut det mesta utav det samarbetet också. Jag vill bara att allt skall hänga ihop.

När du ser tillbaka på utvärderingen, hur bedömer du lärarnas åsikter kring frirum samt hur det har fungerat på skolan?

Reaktionerna har varit både positiva och negativa från både lärare och mig, menar Annika. Det inte har fungerat som det var tänkt var schemat, menar Annika. Lärarnas schema är inte synkroniserat med frirumstiden så stödet har inte kunnat anpassas helt som det är tänkt.

När jag införde frirum som ett arbetssätt på skolan hade det främst en stöd funktion, men tanken var också att om någon lärare någon gång var sjuk, och vi inte hann sätta in vikarie skulle någon av de andra lärarna, helst ur arbetslaget, kunna hoppa in och vikariera. Detta dels för att minska alla problem som skolan har haft den senaste tiden, dels för att eleverna inte skall irra omkring och "störa" andra.

Inom vissa arbetslag har frirumstanken inte alls kunna anpassas som det var tänkt, just på grund av att det var för mycket frånvaro bland lärarna. Istället har det resulterat i att man använde frirum till att täcka upp för andra "sjuka" lärare. Efter att vi tittat på utvärderingen har vi sett att många lärare just påpekat detta problem.

Nackdelarna

Som sagt ovan så har det största nackdelen visat sig vara schemateknisk. Den tid som avsattes för frirum har visat sig inte kunnat anpassas fullt ut. Det andra problemet har varit sjukdom.

Ett annat dilemma som Annika påpekade var att lärarna började arbeta vid olika tidpunkter. Vissa lärare börjar klockan 08:00, andra börjar 09:10 eller 10:45. Detta var något som hon inte hade tänkt på menar hon. Det är svårt att få in lärare som börjar senare att täcka upp en lektion som till exempel börjar klockan 08:00 och eller tvärtom.

Det hade däremot varit mer annorlunda ifall alla började samtidigt och slutade samtidigt. Då skulle det vara mer smidigt och frirumsschemat hade kunnat passa in bättre, enligt Annika.

Det skulle det vara lättare att kunna gå in och täcka upp för varandra.

Vissa lärare menar också att frirummet blir ett sätt att spara pengar, genom att man inte behöver ta in vikarier. De menar att detta blir ett sätt av obetalt arbete och att det bara leder till mer oplanerade och stressiga dagar. Annika håller inte med om detta. Hon menar att lärarna helt enkelt måste komma ihåg, att även om det har ett hål i schemat på tre timmar varje tisdag, så arbetar de fortfarande. Det är fortfarande deras arbetstid:

De skall helt enkelt kunna täcka upp för någon sjuk kollega då och då.

Sen å andra sidan så vill Annika inte heller att de skall arbeta för mycket:

Ibland behöver lärarna just det hålet till att förbereda nytt material, eller rätta något prov eller så, och det accepterar jag.

Det var hon medveten om menar Annika. Från början har Annika sett över alla lärarnas schema för att se vilka som kan ha frirum på schemat och vilka som inte kan ha det.

Till exempel, har en lärare 60 minuter frirum i schemat, kanske han inte behöver ta det just den veckan, utan han kan flytta det över till en annan vecka, men dem timmarna skall göras, säger Annika.

Vidare menar Annika:

Lärarna skall inte heller arbeta för mycket. För skulle det hända dem någonting, skulle någon lärare bli utarbetad eller utbränd skulle jag inte kunna acceptera det. Därför gillar inte jag en regelbunden övertid. De ska helt enkelt inte jobba för mycket.

Å andra sidan finns en vikariepott på skolan, och är någon lärare sjuk en längre period så tar man in vikarier.

Vissa lärare har i utvärderingen föreslagit att man kunde bestämma ett antal timmar som skulle användas till frirum, just för att slippa oplanerade och stressiga dagar, och den skulle den som hade tiden kunna hoppa in och vikariera vid behov, eller helt enkelt göra det som var tänkt från början, ge stöd till eleverna. Vi frågar Annika vad hon tycker:

Det har jag tänkt föreslå till nästa termin, menar Annika. Det bästa vore ifall alla lade sitt schema själva, för då slipper man onödigt spilloid och bortfall av stöd. Men först skall man lägga ett grundschema med till exempel bestämda tider för idrott och matematik. De andra ämnena kan lärarna själva lägga in hur de vill som att frirumstanken kan utnyttjas på ett vettigt sätt. Man måste våga testa och pröva sig fram. Fungerar inte det kan man redan göra en ytterligare förändring nästa termin.

Denna problematik påpekar både Folkesson m.fl. och Berg. Som ledare i skolan skall man helt enkelt våga pröva sig fram för att kunna lyckas.

Vilka är fördelarna med frirum och hur är det tänkt att det skall fungera?

Den största fördelen med frirummet är flexibilitet. Det är det första Annika säger när vi frågar henne om fördelar med frirummet. En annan fördel kan vara att man kan lova föräldrarna att eleven kan få extra stöd och att de får det också. Det är också mycket viktigt. Tanken med frirum kräver att lärarna är professionella och att de vill arbeta med frirum. Frirumstiden får inte gå åt att snacka extra med eleverna under lektionstid.

Men visst, det är också okej. Ibland behöver man bara ta igen förlorad tid. Det ska däremot finnas gränser för vad som kan göras på lektionstid, och vad som inte kan göras.

Frirumslärarna måste vara medvetna om att det är undervisningstid och det skall vara av högsta kvalitet, säger Annika. Å andra sidan vill hon att samtliga lärare arbetar med IUP⁹⁶ där de utförligt antecknar var eleverna ligger. Hur mycket har de efter sig, hur mycket kan de, vad behöver de repetera, och så vidare. Med IUP och frirum som verktyg kan man utnyttja tiden maximalt och uppnå det bästa möjliga för eleverna menar Annika. Hon menar att hon inte vill bakbinda lärarna, utan det är schemat som skall förändras och anpassas efter deras krav och behov. Enligt Annika får lärarna själva en möjlighet att fundera på var de skall lägga frirumstimarna, så att alla vet vad de skall göra.

⁹⁶ Individuell utvecklings plan

Annika vill att lärarna ska vara flexibla och att man ska kunna se vad varje elev behöver för hjälp för att kunna uppnå bästa möjliga resultat. Samtidigt så menar Annika att hon inte vill behöva skicka iväg barnen till special lärare, ta dem ur klassen och få de att känna sig annorlunda än alla andra.

Inte för att jag tror att speciallärarna inte kan sin sak, utan just för att eleverna inte skall tro att de är annorlunda.

Som nämnt tidigare under inledningen så har skolan haft en del problem, bland annat med mobbning.

Vissa elever kallat varandra för dumma i huv'et för att de går till specen⁹⁷. Jag vill motverka detta.

Annika har tidigare sagt att hennes uppdrag var att förändra Nordhemsskolan, och för oss verkar det som om det håller på och händer.

Hur skall du arbeta vidare med de övriga förslag på förbättringar och förändringar som inkommit?

Inför nästa termin, har Annika redan gjort en ny enkät, där hon på samma sätt som tidigare frågat samtliga lärare ifall de vill ha frirum eller inte i sin tjänst.

De som vill ha det på sitt schema kommer att få det, och de som inte vill ha frirum, tvingas inte till det. De skall helt enkelt kunna välja.

Men det skall vara en rättvis fördelning över tiden, menar Annika.

Sen kan jag tänka så här, att vem ska få den tiden (frirumstiden) och hur det ska utnyttjas väl. Det ska vara lärare som har kompetens och lärare som är duktiga på att fånga elever. Om den läraren är duktig med barn och har god hand med dem, så kan han gå med Kalle och läsa också. Det skall inte finnas någon skillnad i vem det är som ger stöd till elever. Bara det är någon som de känner igen.

Att tänka på detta sätt kan innebära att man tänker mycket ämnesövergripande. För oss verkar det som att det påminner om de alternativa skolkulturerna där man arbetar ämnesöverskridande och att lärarna fungerar som stöd och ledare istället för förmedlare.

Många av lärarna var missnöjda med hur frirummet hade införts samt hur man tänkte att det skulle fungera. Missnöjet låg främst i arbetslag 4. Vi frågade Annika vad hon tycket om detta:

Detta arbetslag hade under höstterminen drabbats av en del sjukskrivningar och detta ledde till att frirummet istället användes för att täcka upp för sjuka arbetskollegor och inte som stöd som det är tänkt från början, menar hon.

Vårt undersökande resultat visar inte riktigt samma mönster. Enligt våra tolkningar av utvärderingen så låg missnöjet främst i arbetslag 4, men även i arbetslag 1. Som Annika menar ovan, kunde vi också utläsa av enkäten att missnöjet främst berodde på att frirummet

⁹⁷ Specen = Speciallärare

inte användes på det som var är tänkt, det vill säga främst som stöd till elever, utan att man fick vikariera istället för att ta in en vikarie. Detta ledde till att de flesta uppfattade frirummet som ett sätt att spara pengar på. Vissa av lärarna ansåg till och med att det handlade om oavlönat arbete och att man ville ha mer betalt för denna typ av frirum. Efter samtal med rektorn på skolan, var hon medveten om dessa problem och åsikter, och menade att förändringar var på gång.

Detta får betraktas som en pilot, sa Annika. På kort sikt vill jag inte att man ska uppnå något vidhållande. Tanken är att man som pedagog får pröva på och se hur det fungerar med frirum inom sin tjänst. Som chef är jag inte påtvingande utan jag vill ge alla anställda en möjlighet att välja om de ville ha frirum i sin tjänst eller inte, så i samband med införande av frirum fick de en möjlighet att välja om de överhuvudtaget ville prova på frirumstanken.

Vi tror att det är viktigt hur rektorer tar ansvar för att delta i utvecklingen av skolan där man tolkar målen, bryter ner dem, och omsätter dem i arbetet.⁹⁸

Samtidigt är det viktigt att utveckla nya miljöer för lärande och försöka se till att inte bryta ner undervisningen för mycket så att den tappar sitt syfte. Det är viktigt att knyta ihop de delar och samtidigt få med alla elever. Frirummets idé skulle därför kunna utnyttjas så att det passar alla inblandade parter.

Vad vill du uppnå med frirum på kort respektive lång sikt? Och hur ser framtiden ut på Nordhemsskolan?

Det ända som skall uppnås på kort sikt, är att lärarna skall få pröva på hur det är att jobba med frirum. De skall få känna efter ifall de vill ha detta eller inte, menar Annika.

Jag tror på frirum, och jag vill att detta skall stanna kvar. Mitt uppdrag här på skolan är att få upp lärarnas professionalitet till att bli bra ledare.

Vidare menar Annika:

Man skall våga förändras, och man skall ständigt fråga sig själv, varför är jag här?

Vilket uppdrag har jag? Älskar man inte att jobba i skolan med barnen, så fungerar det inte, menar Annika. Med detta instämmer vi också, men även Folkesson m.fl. där de menar att för att främja lärande skall våga ifrågasätta invanda aktiviteter på skolan, utvärdera dem, samt göra förändringar.⁹⁹

Annika har anpassat bottom-up perspektivet skulle man kunna säga, jämfört med Berg. Eftersom ansvaret för skolans utveckling vilar på den enskilda kommunen ges varken ledning eller någon annan på skolan regler eller lösningar uppifrån. I läroplanerna anges tydligt vilken roll en rektor på skolan har.¹⁰⁰ Som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal i skolan har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet

⁹⁸ Folkesson m.fl. 2004

⁹⁹ Folkesson m.fl. 2004, s. 47

¹⁰⁰ Folkesson m.fl. 2004, s. 26

inriktas på att nå de nationella målen¹⁰¹ och innebär det att en förändring måste komma så är det en bra lösning tycker vi.

Efter kritik från skolverket och föräldrarnas protester har SDN Linnéstaden gett Nordhemsskolan bidrag att förändra sin verksamhet. Skolan får en halv miljon kronor för att komma tillrätta med problemen på skolan. Skolan måste ägna sig åt elevsocialt arbete och personalutveckling genom fortbildning för att åstadkomma attitydförändringar på skolan. Ny rektor skall också tillsättas, säger stadsdelschefen Anders Ekström till GP år 2005.¹⁰²

Jag ser fram emot ett tufft och jättespännande arbete. Jag kände till problemen på skolan när jag sökte tjänsten och där finns säkert mycket som behöver förändras. Men värdegrundsfrågor och elevvård är också det som ligger mig närmast, det är sådant jag prioriterar, säger Annika Kummel till GP.¹⁰³

Annika är inte orolig för detta. Mobbning förekommer på alla skolor, och hennes uppdrag är att sätta gränser och att ge personalen styrka och trygghet att kunna göra det. Samt att lyssna på föräldrarna och bekräfta de problem de ser. Man får inte vara prestigefylld i det här jobbet, säger Annika till GP.¹⁰⁴

¹⁰¹ Lärarens handbok, Lärarförbundet 2002.

¹⁰² <http://www.gp.se/gp/road/Classic/shared/printArticle.jsp?d=113&a=217444>, 2007-05-27.

¹⁰³ <http://www.gp.se/gp/road/Classic/shared/printArticle.jsp?d=113&a=217444>, 2007-05-27

¹⁰⁴ <http://www.gp.se/gp/road/Classic/shared/printArticle.jsp?d=113&a=217444>, 2007-05-27.

6. Slutdiskussion

Vad är det som utmärker en skolans profilering – eller skolkultur? Måste det alltid vara en matematisk, idrotts- eller musikprofilering. Varför kan inte den framtida profileringen vara möjligtvis mer stöd eller mer resurser för redan verksamma lärare?

Genom att få sig en uppfattning av hur det tidigare varit inom skolans värld, vilka roller lärarna samt ledarna haft samt hur vissa pedagogiska arbetssätt och metoder tillkommit, vilka problemen varit, kan man förstå varför frirumstanken utvecklats på Nordhemsskolan. Vi har tidigare nämnt att Nordhemsskolan hade problem med stök på skolan m.m. och att frirum kommit till att utvecklas som en form av alternativ skolkultur för att hjälpa till att motverka dessa problem.

Stöd på skolan kan förekomma i olika former. Det kan vara att en skola har mer specialpedagoger för att hjälpa de elever med särskilt stöd. Stöd kan även vara mer datorer och andra materiella resurser på skolan. Om man tänker efter lite mer finns det alltid elever som behöver någon slags stöd i skolan. Det behöver inte alltid vara bara för att eleven inte kan så måste denne ha stöd. Stödet kan också vara att eleverna skall känna trygghet, att eleverna kan utveckla sina värderingar. När man tänker till så är det tryggheten som vi pedagoger skall se till att våra elever behöver. Kanske i samband med detta så kan de dolda talangerna komma fram.

Vad är det som händer i den svenska kommunala skolan? Många föräldrar väljer att placera sina barn på friskolor för att de skall få en bättre utbildning. Är detta verkligen så positivt? Är utbildningen så dålig i de kommunala skolorna?

Ledningen i skolorna måste våga utvärdera och ifrågasätta sin praktik. Detta har man gjort på Nordhemsskolan. Man har lyssnat till skolverkets skarpa kritik och vågat förändra. Annika Kummel har visat att hon är en ledare med bra egenskaper och det enda hon är ute efter är att man skapar bättre förutsättningar för eleverna. Frirum är ett bra exempel på ökat stöd inom skolan, som kan leda till bättre trygghet, för både lärare och elever. I och med att man sätter in mer lärare under lektionerna känner sig alla trygga, speciellt eleverna. De kan på så sätt märka att de blir sedda, samtidigt som de har möjlighet att få mer hjälp. Man behöver därför inte sätta in mer specialpedagoger, eller lyfta ut eleverna ur klasserna och skapa specialklasser. Det är viktigt att alla elever inser att de är likadana och att de får lika mycket stöd och trygghet som alla andra. På detta förekommer ingen särbehandling, och skolan uppnår det viktigaste budskapet av alla, skolan blir en skola för alla.

Inledningsvis uppfattade vi det som om frirum är något som används i samband med att lärare blir sjuka. Som vi förstått är grundtanken med frirum att det är något som används, dels för att stödja de elever som behöver hjälp, dels för att lärare skall kunna vikariera för en annan lärare i arbetslaget, det vill säga om tid och möjlighet finns på schemat.

När frirum introducerades/infördes på Nordhemsskolan var detta ett nytt fenomen. Det infördes hösten 2006. Dess utvärdering som kommit redan i slutet av höstterminen 2006, har visat på att det finns skilda åsikter kring just frirummet. Det framkommer att de flesta lärarna som har frirum i sin tjänst är missnöjda med det. De menar att det lätt blir stressiga och oplanerade dagar. Samtidigt menar vissa att man borde få mer betalt om man jobbar extra. Man kan ställa sig frågan, varför Annika valt ett genomföra alla dessa åtgärder på en gång? Är hon verkligen en bra ledare?

Det som fångar vår uppmärksamhet och det vi ville studera var att så mycket som möjligt förstå varför det har blivit som det blivit. Det är tydligt för oss att det finns oklarheter bland personalen om vad frirum betyder och hur detta skall användas på bästa möjliga sätt. Men Annika menar och har visat tydligt att hon har arbetat med detta för att uppnå bästa möjliga resultat bland alla inblandade parter. Både Folkesson och Berg menar att man måste pröva sig fram och våga förändra, för att uppnå skolutveckling på skolan.

De andra profileringarna som vi tagit med i uppsatsen visar bara på att samma arbete kan utvecklas fast på olika sätt. Man skulle kunna säga att det är en form av skolutveckling. Friskolorna visar att om man vågar ifrågasätta sin undervisning så kan man uppnå mer, detta visar Annika Kummel med. Hon ifrågasatte den rådande skolkulturen på skolan, insåg att det fanns brister och bestämde sig för att förändra den traditionella skolan. Så som både Berg och Folkesson menar, så är det viktigt att våga ifrågasätta. Våga förändra. Vi tror att man före eller senare får med sig de övriga lärarna.

Efter denna undersökning vågar vi konstatera att den kommunala skolan är på väg att förändras. Vi menar inte att en skola måste välja att ha en profilering, eller en specialisering. Det är viktigare att uppmärksamma och erbjuda eleverna stöd och trygghet som egentligen blir svår i vårt idag mer stressade samhälle. Att kunna erbjuda alla elever ett stöd, och få dem att känna sig trygga och det viktigaste helt normala, utan brister eller problem, kan man åstadkomma mycket. Nordhemsskolan har visat att man på kort tid kan uppnå stora förändringar. Som Annika säger, *man skall våga förändras, och man skall ständigt fråga sig själv, varför är jag här? Vilket uppdrag har jag? Älskar man inte att jobba i skolan med barnen, så fungerar det inte i längden.*

Vi tror att frirumstanken kan få mer efterföljare i framtiden utan att det behöver utvecklas till en friskola eller friskoleverksamhet. Vi menar inte att friskoleverksamhet är något som är negativt och som inte borde finnas, men vi menar däremot att man inom de kommunala skolorna skall arbeta för att uppnå de nationella målen och att de skall anpassa möjliga teorier och metoder om så behövs som liknar friskoleverksamhet.

7. Vidare forskning

Detta ämne har visat sig vara mer komplex än vad vi trott, och vi hade hoppats på att vi kunde ha hittat bättre och mer referenslitteratur till vår uppsats. Med detta vill vi påpeka att vi önskar att det fanns mer forskning kring ämnet frirum. Vi önskar även mer forskning inom begreppen skolutveckling och skolkultur för att man skall kunna vara mer kritisk till fakta man hittar.

8. Referenser

Andersen, Ib (1998). *Den uppenbara verkligheten - Val av samhällvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Arfwedson, Gerd, Arfwedson Gerhard (1999). *Didaktik för lärare*. Stockholm: HLS Förlag

Berg Gunnar (1999). *Skolkultur – nyckeln till skolans utveckling*. Göteborg: Förlagshuset Gothia

Berg Gunnar (2003). *Att förstå skolan - En teori om skolan som institution och skolor som organisationer*. Lund: Studentlitteratur

Carlgren Ingrid, Marton Ference (2002). *Lärare av imorgon*. Stockholm: Lärarförbundet

Colnerud, Gunnel, Granström, Kjell (2002). *Respekt för läraryrket – Om lärares yrkesspråk och yrkesetik*. Stockholm: HLS Förlag

Essaisson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena (2005). *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad, andra upplagan*. Stockholm: Elanders Gotab, Nordsteds Juridik AB

Folkesson Lena, Lendahls Rosendahl Birgit, Längsjö Eva, Rönnerman Karin (2004). *Perspektiv på skolutveckling*. Lund: Studentlitteratur

Gilje, Nils, Grimen, Harald (2003). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar, andra upplagan*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB

Lindö Rigmor, Eliasson Anette (1999). *Det öppna lärorummet*. Skolverket, Kalmar
<http://www.multimedia.skolutveckling.se/upload/289/Det%20%C3%B6ppna%20%C3%A4rorummet.pdf>

Lärares handbok (2002). *Skollag, Läroplaner, Yrkesetiska principer*. Lärarförbundet

Skolverket - Inspektions rapport, 2005:97, Dnr 53-2004:1600

Thurén, Torsten (2004). *Vetenskapsteori för nybörjare, andra upplagan*. Stockholm: Liber AB

Intervju med rektor Annika Kummel, Göteborg, 2007-04-20.

Enkäter från Nordhemsskolan i Göteborg, hösten 2006.

Observation hösten 2006, våren 2007, Damir Zero

GP – Göteborgs Posten, 2007-05-05

<http://www.gp.se/gp/road/Classic/shared/printArticle.jsp?d=113&a=259693>, 2007-05-27.

<http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=600&a=296142>, 2007-05-28.

<http://www.gp.se/gp/road/Classic/shared/printArticle.jsp?d=113&a=217444>, 2007-05-27.

Andra Internet sidor:

<http://www.skolverket.se/sb/d/155/a/1265>, 2007-05-16.
http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=291633 , 2007-06-12.
http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=110231 , 2007-06-12.
http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=258636 , 2007-06-12.
<http://www5.goteborg.se/prod/larjedalen/hjallboskolan/dalis2.nsf/vyPublicerade/21A5FEA457F549D3C12572AA00417421?OpenDocument> 2007-05-02.
www.wikipedia.se/wiki/Waldorf, 2007-05-02.
www.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Steiner, 2007-05-15.
<http://www.reggioemilia.se/> 2007-05-14.
<http://www.tyskaskolan.nu/omskolan.asp>, 2007-05-15.
http://www.brandstromska.se/nylose/skolan_02.html, 2007-05-15.
http://www.ekuriren.se/ekuriren/standard_artikel.php?id=393044&avdelning_1=107&avdelning_2=203&t=1365091474, 2007-05-27.
www.wikipedia.se/wiki/Waldorf, 2007-05-02.
www.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Steiner, 2007-05-15.
<http://www.reggioemilia.se/> 2007-05-14.
<http://www10.goteborg.se/linnestaden/web/?id=896>, 2007-05-27.
<http://www10.goteborg.se/linnestaden/web/?id=627>, 2007-05-27
<http://www5.goteborg.se/prod/larjedalen/hjallboskolan/dalis2.nsf/vyPublicerade/21A5FEA457F549D3C12572AA00417421?OpenDocument>, 2007-05-02.
<http://www.quadriceps.se/> 2007-05-24
<http://www.lorrainemonroe.com/>, 2007-05-24.

Bilagor

Bilaga 1 - Intervjufrågor till rektor

Namn:

Ålder:

Befattning:

Utbildning:

Hur längre har du haft den befattning du har idag?

Vilka arbetsuppgifter har du haft innan?

Civilstånd, har du eller har du haft egna barn i skolåldern?

Arbetslag:

1. Hur ser du på frirum?
2. Vilka instruktioner har du fått?
3. Vilken information har du fått?
4. Vad uppfattar du som bakgrunden och anledningen till frirummet? Iden?
5. Vem har genomfört reformen?
6. Hur tycker du att det har fungerat med frirummet? (I ditt arbetslag?)
7. Vilka var fördelarna?
8. Vilka var nackdelarna?
9. Hur skall du arbeta vidare med de förslag/synpunkter som inkommit via utvärderingen?
10. Enligt utvärderingen som har gjorts anges **stöd** som den viktigaste fördelen med frirummet- Hur tror du man har kommit fram till det?
11. Vad tycker du själv om detta med stöd?
12. Samtidigt så visar utvärderingen att en del är missnöjda med frirummet. Varför tror du att det är så?
13. Vissa menar också att man borde få betalt för sin insats och inte jobba mer men ändå ”gratis”. Hur kommenterar du detta?
14. Varför tror du att många lärare tycker att frirummet har bidragit till stressiga och oplanerade dagar?
15. Vissa föreslår att man skall schemalägga frirummet. Vad tycker du om detta?
16. Några menar att det finns ekonomiska skäl till att frirummet skapats, vad tror du om det?
17. Hu anser du skolan fungerar idag när det gäller elevansvar vid vakanser bland lärare?
18. Har detta förändrats under den tid du arbetat inom skolan?
19. Hur löste man lärares vakanser när du själv gick i skolan.
20. Vad vill man uppnå med frirummet- på kort-lång sikt?
21. Plats för allmän diskussion (låt informanterna prata fritt om det de vill tillföra)

Bilaga 2 - Sammanfattning av enkäterna – Lärare som inte har frirum, samt arbetslagstillhörighet

FÖRDELAR	Arbetslag
Eleverna känner läraren – det blir lugnare	4,3,1
Elever som har svårigheter i sitt skolarbete kan få stöd ofta och kontinuerligt.	2,3,1
Stökiga klasser kan delas in i halvklasser.	2,3
Man behöver inte ta in vikarier (lärare) för få timmar	4
Avlasta undervisande lärare	2
Större möjligheter att ge varje elev "egen" tid	2
Man skulle kunna få en flexiblere organisation om frirummet planeras i god tid istället för en vecka i taget.	2
Vi kan utnyttja resurser i laget och få tid för extra stötning	3
Om läraren är frisk nyttjas frirummet till att hjälpas åt under lektion	1
Slippa oproffsiga vikarier	1
NACKDELAR	
Stressiga dagar	1, 3, 4
Kan "utnyttjas" för att man skall dra ner vikariekostnad	4
Kan bli för splittrad arbetsituation	2, 1
Vissa lärare följer reglerna, andra inte – orättvis snedfördelning	2, 3
Det blir hastigt och man blir istället stressad av situationen.	2
Svår planerat – planeringstiden drabbas	3, 1
Vissa pass kan man inte ta	3
Det har blivit för mycket vikariat	3
FÖRBÄTTRINGAR	
Veta i förväg	4
Mer samtal i arbetslaget om hur frirummet skall läggas upp	2
Tydligare riktlinjer och inskränkningar i valbarhet för a-lagen, ramar	2, 3
Kräv eller snarare sätt tid till frirumsplanering innan eleverna kommer.	2
En lärare som ansvarig i varje a-lag – fördelar timmarna bland de andra lärarna	3
Man skall ha kompensation för dem timmar man tar	3
Går det inte att lösa, är det bäst att ha en vikarie som är där hela tiden	3
Schemalägga frirumstiden – stressen minskar – alla skall jobba lika mycket	3, 1
Kanske vara frivilligt	3
Frirummet ligger på 1-2 tjänster, eller specialpedagogtjänster	1

Bilaga 3 - Sammanfattning av enkäterna – Lärare som har frirum, samt arbetslagstillhörighet

FÖRDELAR

Bra att en del klasser får stöd	1, 3,4
Flexiblare a-lag	3, 1, 2
Eleverna känner läraren – det blir lugnare, trygghet	3, 1, 2
Stöd åt elever	1, 3, 2
Flexibilitet – chans att ta igen missade lektioner	1, 3
Eventuell resurs till olika ämnen	4, 3
För tidigt att se fördelar eller inga	4, 2
Man borde få betalt för sin insats	4
Frihet med schemat	2

NACKDELAR

All tid går till vikariat pga sjuk personal – stödet till elever uteblir	3, 1
Sliten personal	3, 4
Bättre samordning på detta	2, 3, 4
Stressiga dagar – går ej att planera, förberedelse, efterarbete störs	
Ska man jobba gratis? Belastning	alla
Krock för lektioner som ligger samtidigt	1
Schemat passar inte – inte ömsesidigt mellan lärarna	1, 1
Ofördelat i arbetslaget. Vissa jobbar mer/mindre	3, 1
För tidigt att se för/nackdelar	4
Det verkar vara viktigare att vikariera än ge stöd	4
Vissa ämnen försummas iom frirums tanken	2
Att man inte känner eleverna i tex språkval, elevensval	2

FÖRBÄTTRINGAR

Separera frirumstiden – helst 1-2 lärare med frirumstjänst	3, 1
Veta vem som fördelar tjänsten i a-laget	3
Skall vara reglerad arbetstid	1
Schemateknisk lösning??	1, 2
Besparingar???	1
Detta skulle kunna schemaläggas istället	4, 2
Frirummet borde vara frivilligt	4
Hellre än fast vikarie – kanske knuten till arbetslaget	3, D4
Dela upp tiden för frirum i två – Stöd & vikariat	1
Man borde få betalt för sin insats	4
Prioritera elever som behöver hjälp	4
Ta bort frirum	4
Bättre planering för disponering av tiden	1, 2
Bättre dokumentation över vad som görs o fördelning, redovisn., Utvärdering, diskussion	1
Akutplaneringar – bättre organisation tex på morgonen	1
Byt namn, kalla de för något annat	2